

А 3917 УРА

ИЗДАНИЕ

КНИГОСПІЛКА

А. 3917 Ч. 891.70-72

Я. КАЧУРА

Н Е П І

11698

КНИГОСПІЛКА

1926

89179—82(081)

Укрголовліт № 15442. Харків
Зам. № 1845. Т. 5.000
Літ.-друкарня
„КНИГОСПІЛКИ“
Харків., Негеч.
набережна,
№ 14.

Центральна
наукова бібліотека
Укр.
Ак. № 197 *92*
№ 22 *311-2*

ВНООФ
Звіт про 20 *07* р.

Н Е П І

I.

Друзі мої, вилайте мене, ідіота, я одружився! Непі моя дружина. Я міг - би вам назвати її справжнє ім'я, але... Так буде краще, коли я заховаю це, ім'я за одним сукупним ім'ям (Непі це ім'я легіон!).

Ви питаєте: як це сталося? А хіба можна вберегтися, коли в кожному районі на тебе чатує «ЗАГС»...

Зрештою, я бачу, вас цікавить ця «історія» — звичайно! Початок її припадає на весну...

Зав'язка — в потязі. На дворі, крізь вікна вагону пахло весною, а в самому вагоні було чадно від дешевих цигарок — «селозмички». Ніч. Марудно блимала свічка... Колеса потягу — одноманітно клацали, на «стеках». Мої попутники — студенська молодь — своїми витівками дратували мій «політ-комський гонор».

Моя увага часом зосереджувалась на «Черговому номері» аж надто веселого КНСовця - студента і тоді приєднуючись до щирого сміху присутніх, я кисло посміхався.

До ранку ще було далеко. КНСовець-студент розпочав нову серію своїх любозних пригод і весела

молодь вдячно платила йому здоровим реготом. Старенький дідусь — на носі сині окуляри — за кожним вибухом реготу полохливо зривався з місця, витирав свої каправі очі, ретельно згорнутою в четверо хусточкою, й ні до кого не звертаючись, благав:

— Господа, помилуйте! Ви - ж таки колись будете старі!.. Благання вкривалося реготом, а спантеличений дідусь сідав на своє місце й ні з того ні з сього починав лаяти «більшовицькі порядки». Потяг не хапаючись, байдуже рахував на рейках кілометри...

Перевіривши всі можливі шанси на свій відпочинок я прийшов до висновку, що «любовних пригод» КНСовця - студента вистачить на всю мою подорож.

Мені залишалося одно: відповідно до мого настрою винайти собі співбесідника. Мої втомлені очі шукали людину, що їй судилося бути моїм «об'єктом» до ранку... Тільки до ранку, друзі мої! Я не міг аж ніяк припустити що в мене впереді буде багато ранків і що «об'єктом» цих ранків буде вона... (Моя Непі!). Сталося так, як це завше буває в подібних випадках: наші очі зійшлися... Непі всміхнулася, звичайно, як до попутника.

На мене дивились примружені, мінливі очі... Про колір цих очей я не скажу нічого, бо з того часу минуло багато ранків і кожного ранку її очима на мене дивилися зовсім інші очі... Це очі Непі! Здається, я почав з того, що показав їй за

вікном «краєвида», тоді як на дворі стояла ніч і все зливалося в одну велику чорну пляму. Вона чемно засміялася. «Можу позаздрити вам—це достотно її слова—я не звикла милуватись краєвидами ночей».

Друзі мої, я був тоді тричі йолопом! Тепер я знаю, що Непі навіть дуже часто «милується краєвидами ночей», але... Це було тоді, коли я ще не знав цього, це було в потязі що простував—по рейках—до великого міста—іншими словами: це була минула давність, що спричинила до сьогоднішньої дійсності.

Ми зазнайомились.

Непі—студентка якогось ВУЗ'а (не важно якого!). Я «відповідальна одиниця» ще й до того політкерівник робітничого хору, що повертався з мандрівки на село. Цього було за досить.

Наша розмова?—звичайно, ми розмовляли!

Вона скаржилась на важке студентське життя, я марив про п'ятикутню зірку на державних будинках Лондону, Берліну, Нью-Йорку... Так було спочатку. Я дякував доброго комуністичного бога за те, що він послав мені такого співбесідника. Згодом наша розмова перестрибнула на інші теми... З «інших» на ще інші—словом: ми швидко докотилися до універсальної теми.. (Не важко вгадати якої—на дворі стояла весна). Непі вражала мене своєю активністю. Жіночий рух—її стихія. Вона так гаряче захищала Колонтай, з таким запалом... Це треба було чути!

До речі: Непі дипломатка. Ось вам характерний уривок нашої розмови.

— Скажіть, ви любите жінок? — це Непі. На мене дивляться її хитро примружені очі. Я промирив щось таке, не пригадаю зараз що, про рівноправність жінки.

— Не те... Ви кохали коли небудь дівчину?

— Чи кохав я дівчину? Гм... Мені 26 років — почав я несміло.

— І знову не те! — Непі здивована. — Ви цілували коли небудь дівчину? Міську панночку, цілували? —

Вона дивиться на мене як на «прибитого мішком» селяка, що не розуміється на «міській культурі».

Ага, вона кепкує! До мене вернувся мій «політкомський гонор».

— Чорт забери мене, товаришко! — сказав я не турбуючись за «стиль» своєї мови. — Я ніколи не дозволю собі звязатися з особою, яка користується з нашої — тепер необхідної — політики «НЕП'а». — Так і сказав! Навіть більше: я демонстративно плюнув у бік якоїсь перекупки, що везла при собі на продаж курячі яйця.

А так, звичайно, я люблю жінок! Я кохав тоді дівчину — члена профспілки «Харчсмак» — яка завше чомусь позіхала при зачитанні моїх, ніде недрукованих, віршів. (Це так між иншим!). Непі вивідала в мене все... Для чого? Нащо? (А втім, тепер я знаю вже «для чого» й «нащо»).

Хай тут буде предосторогою моя улюблена «крапка».

До ранку я побожно цілував її довгі, русяві коси, тоді як вона спала по дитячі схилившись мені на плече... Потяг — на рейках — рахував кілометри.

II.

Тепер у мене родинна квартира... Непі — дружина. Мені робиться боляче за себе не тільки за себе — за всіх у кого в кешені партквиток і... Непі — дружина. Завше, коли я з «портфелем» при боці ганяю вулицями великого міста (праця, збори, засідання!) на зустріч мені—зринають очі — підведені карміном губи «радянізованих половин».

Я щасливий, друзі мої, щасливий! Мої очі звикли читати те, що для інших завше буде таємницею... Ось оця, що так високо піднесла голову — помпезно йде вулицею — а в неї фасон: «мужчинам ніколи».

Вилайте мене петлюрівською собакою, коли це не «половина» якоїсь відповідальної одиниці... Так і є! Ось він підійшов до неї. Він — так само як і я з «портфелем» при боці — сухий, як норвежська тараня. Вони сперечаються... на вулиці! Я несамохіть ловлю уривок їхньої розмови. Йому треба на збори.

— «Важливі збори, Анічка, не можу... (проситься ? !).

На кармінових губах лисяча усмішка; —

— «Не розумію! Завше я сама... Сьогодні «Великодушний рогоносець» і... за вітром я не чую слів.

Він ніяково киває головою й нашвидку повертає в заулочок... Хо-хо! Вона слідом за ним, а в неї очі акурат моєї Непі й... фасон: «мужчинам ніколи». Здається, я зайшов далеко. На мене вже давно чекає моя родинна квартира.

— Де ви шляєтесь, товаришу? — питає Непі.

Але, сьогодні вона даремно чекатиме на мене... Сьогодні я ваш, мої друзі! Хай там завалиться родинна кухня зі всіма її присмаками, я сьогодні обідаю в їдальні «Радробітник» (окремий кабінет).

— Псс... Товаришу, дві пляшки «Бенікарло»... Я свідомо ставлюся до «Непа» — так!

А тепер послухайте про Непі (ще раз рекомендую вам: моя дружина). Моя кохана жіночка! Вона не знає де я дівся... Все рівно коли я ніччю вернусь на квартиру, мені не доведеться вже цієї ночі спати в ліжкові. Спочатку в нас відбудеться «дискусія», а потім аж до ранку — я волітиму бродити вулицями... (ставлюся до цього байдуже — вважаю це за спадщину царату).

Наше вінчання? — О, Непі не так авже ідіотка, щоб вінчатися з попами! «Загс» і... все. На другий день — це після вінчання — вона в першу чергу по-сварилася на кухні з моїми сусідками. Прибігла вихором до мене — сльози річкою: — Ти партійний — комуніст, якась там куховарка ображатиме твою

дружину... Дзуськи! Що я міг на це сказати, мої друзі?! Непі—дружина комуніста і... «Якась там куховарка».

Даремно я силкувався витлумачити що: «кожна куховарка повинна керувати державою».

Непі, —для якої «жіночий рух—її стихія»—була глуха як довбня.

— «Ти морду їй побий падлюці, от і все!»—До цього лайка, вигуки, істерика. Всі мої докази влучали—«горохом на стінку». Непі—дружина комуніста, вимагала негайного втручання мого партквитка.

— Але-ж це кухня!—сперечаюся

— Аааа, кухня!—Непі збісилась.—На зборах за будь-яку дурницю ти волієш—з піною у роті—сперечатися годину, а моя честь... Моя честь, для нього, кухня, боже, боже!

Я вперше мав за честь знайомитись з такою «діалектикою». Ви знаєте що таке «діалектика радянської половини»—Це тоді, коли Плеханов, Енгельс, Маркс, Деборин, перемішуються з кухонним реманентом: відельцями, ложками, тарілками і т. д. і все це сиплеться на вас, як на Зінов'єва—продуктовані охранкою—«листи Комінтерна». А на закінчення отака «репліка»: «Ех, ви! Бойовий авангард пролетаріату... Сволоч! На кухню боїться вийти—на захист жінщини!» Як вам це здається, га? Це з першого дня! Ви певно гадаєте, що я плюнув на цю «історію»?—Помиляєтесь! Я заскочив з піною в роті до кухні і... замість куховарки

натрапив на таку-ж саму «радянізовану половину» відповідальної одиниці «бумтресту». О, це була цікава «історія»! Наш галас вийшов далеко за межі кухні і сягнув аж до вух одиниці з «бумтресту». Він заскочив до кухні, так само як і я— з піною в роті. Моя українська вимова дала привід йому лаяти мене «шовіністом». Я з тої самої причини вилаяв його... сіоністом.

Наши партквитки говорять за те, що справа з кухні переноситься в «Ка-Ка».

Чудово, моя Непі! Що їй до того, коли мені в «Ка-Ка» напишуть «минуса»...

Друзі мої, коли ви не ідіоти, не осли й не «великодушні рогоносці», коли ви не хворієте, на хронічну хворобу—«нерви»—тоді я з охотою можу розповісти вам про свій «медовий місяць». Що я кажу: про «місяць?—Ні! Я просто хочу подати вам кілька цікавих моментів...

Смачних, побутових моментів!

Моя активна жіночка!—Вона ніяк не може бути байдужою до тої, чи іншої радянської кампанії. Кампанія допомоги пролетарському студентству—«грандіозний концерт-бал». Премія тому, хто збере найбільше грошей...(!!!). А як ви їх збирете, коли у вас немає «відповідного костюма»... «Костюма», розумієте?! Мужчини налітають на «відповідний костюм». як метелики на вогонь... Непі має рацію. От тільки грошей на костюм? Де взяти грошей? Вісім червінців, — що дає моя посада, — вирахуйте звідціль на прожиття, та членські

внески, — «добровільні», «повітрові», «безпритульні» і т. и. і тоді до вашої кешені можна «тулитися» коли завгодно й кому завгодно... Грошей там не буде. Але-ж «костюм»! Непі на «грандіозному концерті» без «відповідного костюма»?! — Ні за що! А премія... (!) А пролетарське студентство — «мозок», так-би мовити, радянський: червоні інженіри... «специ»... лікарі... педагоги... Хіба це все не варто «відповідного костюма»? — Ще-б пак! Уявіть собі таку «картинку»: Непі в'яжеться до «спеца» (вона студентка) — вганяє з карнавкою по залі: «Громадянине, будь ласка, на користь пролетарського студентства»... «Громадянин» морщиться, ніби проковтнув муху, але... «відповідний костюм» зачіска, обличчя і... «рибка» зразу-ж ловиться на «гачок»: «Пожалте рубль товаріщ, хе-хе хе!». Це аргумент! Важливий аргумент, проти якого сперечатися неможна. Я мусів справити Непі «відповідного костюма». Гроші? Гм... (З вас ніхто не має посади в РСІ?). Не подумайте хто й зна чого. Я довго обмірковував цю справу — гроші я «найшов». Непі виканючила тоді десять червінців.. («Костюм» рахуйте п'ять). Десять червінців на користь пролетарського студентства і п'ять на господарчі витрати» тієї установи, де я займаю посаду «відповідальної одиниці». На погляд «РСІ» — це державний злочин. На погляд Непі — це прибуток на поліпшення радбудівництва.

Моя активна жіночка! — Вона завше переважає мене своєю активністю... Але-ж той.. Я вже п'янію,

мої друзі! «Як - не - як: дві пляшки «бенікарло»... Товаришу, з «Нархарчу», у вас смачнішого нема нічого? Давайте що небудь, ну... пляшку запіканки! Спотикач, давай! Товариші, я заздрю вам — ви не одружені у вас немає Непі! Тоді, як мене на кожному кроці величають: «мій муж». Ви уявляєте собі ці два паскудні слова? Цей подвійний займенник, якого приточується до найменшої дрібниці, геть аж до того що: «мій муж, сьогодні розірвав кальсони». Звичайно, це дрібниці!

Це все дрібниці, мої друзі, а загалом це — побут. Наш новий радянський побут, хе!

Я сказав: побут? — Ні! Це звичайна гнійна болячка — «карбункул» — на тілі нашого нового побуту і... все... Ви не знаєте, яку «історію» встругнула Непі?

Образок «Івана Воїна» над ліжком почепила... Янгола мого, значить, хо - хо - хо! Притичина! То не було чортів на світі... А це ціла отара їх накинулась на Непі. (Мій сміх безвірника їх тільки драгував). Чорти оперували «фактами» і... Непі досягла чого хотіла: я в перший раз, за все сзоє життя побачив чорта... (Автокефального!) Пристойного «добродія» в чемерці й галіфе. Тепер над ліжком «Іван Воїн»... Вартує, хе! Я розумію Хвильового (з «Гарту») І Його «я» що - дня подвоюється... Точнісінько як мое «я»: одно, коли «я» на посаді, чи на зборах і друге, коли «я» вдома — на своїй родинній квартирі. «Службово - квартирне» — воно орієнтується в залежності від місця й оточення. Моя

розумна жіночка! Вона як непівський крамар: «беру червінці». Зі всяких міркувань тактичних, стратегічних — я мовчу... «Ковтаю слинку». Я не знаю, що мені, надалі обіцяє «розкутий Гіменей»... Непі наказала без «дачі» не вертатися додому.

А зараз тут — в їдальні «Радробітник» — так затишно, приємно... Ви вже хочете йти? — у мене ще не закінчена «тема».. Я обіцяю вам закінчити на завтра, на після завтра — коли завгодно. Зараз вечір — а мені не хочеться йти додому — я піду блукати вулицями до ранку...

З МИНУЛОГО

(Або : «Історія його кохання»).

Звичайна непманська кімната. Лямпа 110V математично лле свою «електрику». В кімнаті він і вона (уявіть собі, читачу, таку, пару). Шкода, що «радій» не може читати людських думок, а то - б ви взяли о - такий, знаєте, невеличкий «апаратчик», навели - б його на мою пару й коли ви ще до цього вивчали стенографію — перед вами від слова до слова була - б зафіксована ...

ІСТОРІЯ ЙОГО КОХАННЯ.

Коротенька біографічна справка: він здекласований селянин — студент незаможник; вона — донька міського непмана. Він і вона — обоє кажуть, що їм подобається радянська влада, але... На політичні теми принципово ніколи не розмовляли.

Таня (це вона) сидить на канапі. Її нервує його поведінка.

Гунька Іван (це він) сидить поруч неї й... чи не десятій раз відкашлюється.

— Що небудь казав - би вже, йолоп, — думала вона, скоса позираючи на його несиметричну, опецькувату постать.

Ну, й марудна ця... «історія». А ну його к... матері! — щиро подумав Гунька.

Цинічно? — нічого. Це рудимент спадщини царату. На голос, звичайно, цього не можна казати, але в думці — дозволяється.

Таня чекає. Простяглася на канапі, так ловко — з натяком на «щось»...

— Слухайте, Ваньчик!

-- Ну?

«Ваньчик» неспокійно переклав ногу на ногу.

— Ви надзвичайно вражлива людина. Уявіть собі таку картину: річка... Ранкова вода... Уявляєте? Сходить сонце... На поверхні води розпускаються водяні лілеї... А на одній із найкращих лілей сидить собі зверху жаба і... ква - ква - ква.

— Умгу!

— Що, умгу?

— Уявляю, значить...

— Подобається вам така картина?

Таня мрійно примружила очі. Вона слідкує за кожним його рухом. Його обличчя набирає ображеного вигляду і... Таня зловтішно посміхається.

— Сама ти жаба, — подумав злісно Гунька.

Проте він присовується ближче до Тані. Його план чітко стояв перед очима. Головна мета цього плану як раз є сюжетом оповідання.

Тані на вигляд сміливо можна дати 28 років. Вона намагається за всяку ціну приховати цей неприємний, для неї, факт, але про нього може

посвідчити провізор з аптеки, що міститься на роз вулиці Енгельса, біля «кондиторської інвалідів».

— Що ви нашли цікавого в моїй картині? цікавий сюжет, правда?

— Так. Цікавий... Дуже цікавий. Особливо, знаєте, з цією жабою...

Іван востинне відкашлявся, витер із кулака заяло-зеною хусткою носа і ще ближче присунувся до Тані

— Головне — це перший крок — підбадьору-вав він себе — а далі...

— Як на вашу думку? — мінорно зітхнула Таня.— В мене надзвичайно багата уява... Це не дасть приводу мійому, ну... — Таня ковтнула «слинку» — мійому майбутньому чоловікові до суперечок...

— Що ви?! Що ви?! — заспокоював Іван. — Нічого подібного! Навпаки, ваш майбутній чоловік... Я, наприклад, на літературному циклі — так - би мовити літератор і ваша уява... розумієте? Таке сполучення...

Іван запнувся. Таня хвилювалася (це було видно на її обличчі), її груди (може підроблені, хто його знає) піднесли до гори й застигли в очікуючій перерві...

— Я вас не розумію — ледве чутно промовила вона.

— Не розумієте?

Це була рішуча хвилина. Посилаючи в душі Таню до всіх чортів, він крадькома глянув на двері, що сполучали сумежну кімнату і з'їхав із канапи на коліна.

— Таня ... ваша уява ... і ... літературний цикль.
Я люблю вас, Таня! — Іван намагався зловити Таню за руку.

— «Чому я дура корсета не наділа» — промайнула в її голові, — «і за талію забула»...

— Ах! — донеслося до його вух.

Іван оглянувся. На порозі сумежної кімнати, суворо насуливши брови, стояла ...

— Мамочко! Таня докірливо глянула в бік до порога.

Іване Васильовичу, встаньте! Іван байдуже підвівся з колін.

Це була його перша спроба по наміченому планові...

— Не хорошо. Ай, як не хорошо! — почувся суворий вирок старої «маман».

— А йди ти в ... «Кубуч». Сам бачу, що «не хорошо». — вилаявся пошепки Гунька.

Електрична лампа — 110 V — моргнула своїм волосінням: цікаво, як вони вийдуть з цього — на її думку — «пікантного положення»?

Люди, що керують велетенськими машинами, які примусили її, лампу, обслуговувати їхні потреби... ці самі люди такі придуркуваті в своєму інтимному житті.

«Маман» величньо повернулася й, не промовивши жадного слова, вийшла.

Першою опам'яталася Таня:

— Ваньчик, ви ... Ти не соромся, Ванічка. — виправила вона свою помилку.

І перше, ніж Іван спромігся на відповідь, вислизнула слідом за «маман» до суміжної кімнати. Він залишився сам. Його план чітко стояв перед очима...

— «Мать твою бог любив», — продеклямував Іван перший рядок відомого вірша Шкурупйового («з Барабана») і почав обмірковувати окремі точки свого плану.

Тимчасом в суміжній кімнаті демонструвалася така сцена:

Таня (винувато підійшла до «маман»): Мамочко, не сердься. Він тільки що казав мені і... можливо — ми одружимося.

«Маман» (безнадійно зітхає). — Скільки разів було це саме, я тебе питаю... Хто він?

Таня: Студент...

«Маман»: Комуніст?

Таня: Не знаю, мамочко, здається...

«Маман»: (мовчала, видимо щось обмірковувала. Її чоло вкрилося зморшками, а рот скривився так, ніби «маман» проковтнула блощицю...)

Таня: з нетерплячкою й потайним острахом чекала на відповідь.

Як-би хто небудь із суміжної кімнати — Таня чи «маман» — поцікавилися глянути крізь щилину, що просвічувалася до тієї кімнати, де залишився Гунька, то замість ключа, який повинен був там стирчати, можна було побачити...

примружене око Гуньки.

Ні Таня, ні «маман» ніколи не простили - б цього «нахабства» Гуньці й... хто його знає, як - би закінчилася «історія його кохання».

Але Гуньці на цей раз повезло.

«Маман» (по виразу Гуньки) «лизнула Таньку в фотографію й витерла з очей «вреднія сльози»...

— Скажи йому, Танічка, що я згодна. — вловило його вухо.

— «Йолки зельонія!» — проказав з опалу Гунька. Це аж ніяк не стосувалося до його плану.

Йому потрібна тільки квартира, а тут...

Він не докінчив свої думки, через те що двері сусідньої кімнати відчинилися, й звідтіль вистрибнула Таня:

— Ванічка! Ванічка! Мамочка знає...

— При цьому Таня взяла найвищу ноту «контральто».

Гунька роззявив рота, але на відповідь не спромігся, й вийшло так, що він тільки розвів руками.

Як цей рух зрозуміла Таня? Важко вгадати. Очевидним було тільки те, що вона опинилася в обіймах Гуньки.

— Ог так історія! — промовив пошепки Гунька, обіймаючи Таню.

Його план було порушено від початку до кінця.

II.

Пробач мені, читачу. Я бачу витріщені очі мого критика й боюся за «недотриману» ідеологію Гуньки.

За півгодини Гунька сидів за столом.

На столі сичав самовар, оточений довкола різними непманськими пундиками.

«Маман» урочисто дивилась, як щезали в Гуньчиному роті «ватрушки», «конфігури», й безліч усього іншого, що в Гуньки означалося словом: «шамовка».

З його слів «маман» довідалася, що:

- 1) Він «активіст»,
- 2) Член центральної комісії «Собеза»,
- 3) Визначає студентам різні категорії,
- 4) З ректором інституту розмовляє на «ти».

Більшої «кар'єри» Гунька для себе не бажав.

А коли мова зайшла про житлову кризу, тоді...

Таня запропонувала йому свою кімнату.

«Маман» не перечила. Жартома згадала про платню й зараз-же одержала від Гуньки під столом... «куку».

Годинник проказав 10.

Таня сповістила, що скоро повинен прийти «папа», а Гунька згадав, що в «Кубучі» скоро зачиняються ворота й що Сьомка — гад, вартовий студент, не впустить тоді ні за які «коврижки»,

— Мені треба на «збори», — авторитетно заявив Гунька й почав дякувати за «чай».

Таня запротестувала.

— Один раз можна - б і не піти.

Але «маман» була іншої думки й тому більшість голосів була на його боці.

Гунька прощався.

Кімната? — Він завтра обіцяє зайти...

Таня провожала його до «парадного». Пітьма коритару надала Гуньці активності й він спромігся на ... поцілунок. Таня не пручалася.

Навпаки: біля «парадного» вона проявила «максимум пасивності», але ...

Гунька щасливо вислизнув на вулицю.

— Ну, ну! — голосно промовив він на вулиці. — Що скажуть на це мої хлопці? — Але, поміркувавши хвилину, махнув рукою й подався до «Кубуча».

Ворота були одчинені ...

III.

Два студенти, приятелі Гуньки, вислухали в порядку інформації два розділи «Історії його кохання» й після всебічного обговорення

ухвалили:

1) З огляду на те, що в «Кубучі» чорт-зна які кімнати ...

2) Що їхні батьки — в тому числі й Гуньчини — запряглися не дати їм до осені ні фунта утримання (а на дворі стояла весна).

3) Що Гуньці — пролетарському студентові — не пошкодить, коли він буде рахуватися до літньої перерви офіційним «женихом» непманки (беручи на увагу «неп»),

4) Що він, Гунька, бере на себе обов'язок приносити їм «докторського» хліба тоді, як на баржах не буде роботи...

5) Що вони студенти — Васька Ірокез і Нік Зебра — в разі непередбачених обставин, які загрожуватимуть Гуньці, обіцяють йому свою активну допомогу і...

6) План, виконаний Гунькою на протязі двох розділів «історії його кохання» рахувати...

задовольняючим.

Постанову було стверджено «офіційно». При чому Гунька з свого боку вніс додаткову, цілком на його думку слушну поправку: «на випадок чого... в справі дальшого розвитку «історії його кохання» він — Гунька — рішуче зрікається розв'язання цієї справи індивідуально й вважає, що тут можлива «кругова порука».

«Ірокез» і «Зебра» довго сперечалися з Гунькою й нарешті...

зійшлися на тому, що:

Гунька має необмежене право на вирішення цієї справи тільки індивідуально але...

в крайньому разі можна буде винайти вихід, запам'ятавши одну стару істину: «Якось то буде».

І так: Гунька згодився.

На цьому починається

НОВИЙ РОЗДІЛ ІСТОРІЇ ЙОГО КОХАННЯ.

Вже за - північ.

Громадяни мають право нічного спочинку. Гунька теж громадянин, що користується з цього права ...

Лягаючи на своє «кубучівське ліжко», він довго обмірковував останній пакт товариської постанови («якось то буде»). І перевіrivши всі шанси «за» і «проти», прийшов до висновку :

— «Мо» буде, а мо «й ні» ...

Накрився ковдрою до ранку.

Тут я кажу Гуньці: «Добраніч», і...

моя увага знову зосереджується на трьох особах. Це Таня, маман і... «папа».

Знову та сама сумежна кімната. На столі той самий самовар і...

За столом «папа», що після п'ятої шклянки міцного чаю скептично вислухує інформацію «маман» про Гуньку. «Папа» взагалі величезний скептик. Хоч він і слухає про Гуньку, але для нього існування кожної речі чи явища визначається приходо - розходною рубрикою його рахункової книжки. Все, що по - за чорною біржею, чого не можна перевести на червінця, його непманська натура заперечує і...

такий факт, як кохання Гуньки, „папа» вважає за «матерію невисокої проби».

У Тані на очах сльози (О, вона ніколи не про- стить «папа»)!

— Ви розумієте, що мені 28 років! 28 років — істерично вигукує Таня.

Тсс... Танічка, хто тебе про це питає? — вмішалась «маман».

Її очі злісно сверлюють голене, злодійкувате обличчя.

— Починається — подумав «папа́». І щоб не гаяти часу, почав підраховувати в думці, скільки йому видала зарібку сьогоднішня «операція»... Але на цей раз «папа» помилився.

«Маман» замість того, щоб почати по звичайному — «Ти, худобо безрога. Я прогайнувала за тобою мою молодість... Михайло Петрович ще й досі мене кохає... Ти хочеш, щоб і Танічка запропастила своє життя... і т. д.» — на цей раз «маман» почала з «ультиматуму».

— Танічка дала слово і...

— Гунька Іван Васильович завтра оселяється в нас на квартирі.

«Папа́» відригнулася п'ята шклянка чаю, а його очі стали більшими — завширшки — на п'ять міліметрів.

— ... Оселяється в нас на квартирі?!

— Так. Оселяється і ... — «маман» зробила багатозначний рух — Не смій перечити, він із «відповідальних».

— А, з відповідальних?! — Обличчя «папа́» раптом змінило свій вираз. — Це інша річ, це зовсім інша річ...

— З «відповідальних» це вже — «проба», яка при відповідних умовах перетворюється на червінці.

В його голові вже роївся план «вигідної операції»...

— Скажемо так: міркував «папа» — три кімнати площа 25 кв. с. + 10⁰/о місячного бюджету, що з нього бере «ДеКаКа» за те, що покриває його професію + всілякі «непередбачені» витрати... А разом це — 15 червінців.

15 червінців що-місяця зберігатимуться при умові, коли Гунька з «відповідальних».

Це зовсім інша річ, — проказав ще раз «папа». Тоді я з ним перебалакаю...

— Здається, я — батько своїй дитині, чи ні?

«Маман» переможно посміхнулася:

— Звичайно, — ствердила вона не зовсім певно. — Танічка, подякуй «папа».

Таня підійшла до «папа» й заховавши старі традиції «доброго тону», обережно диткнулася губами до його чола.

На цьому «інцидент — було вичерпано. Самовар перестав сичати. Очі «папа» звузились до свого нормального вигляду... А Таня від надмірного перевантаження радістю розбила фаянсового чайника.

Гунька саме тоді перекинувся на «третій бік», висипляючись до схочу на своєму «кубучівському ліжкові»... «Крапка»

На ранок Гунька, лежачи в ліжкові, «ворожив»: примружував очі, розводив руками в повітрі, а тоді зводив їх знов з протилежних кінців — двома пальцями до купи...

— Чи йти, чи не йти?

Продемонструвавши такий «прийом» тричі, він вирішив:

— Треба йти.

Встав. Одягся. Товариші ще спали. Й поти-хеньку, щоб не розбудити товаришів, вийшов на вулицю.

Згодом до «Кубуча» підійшов невідомий громадянин, який допитувався, де живе студент Гунька. Його випадкового зустрів Зебра, що проходив по подвір'ю з відром води. Назвавшись товаришем Гуньки, Зебра одержав од невідомого громадянина листівку і...

За кілька хвилин «Ірокез» і «Зебра» читали:

Уважаємий гражданин Гунька.

Я і моя доч (ізнестная вам) Таня ніжайше просим вас пожаловать к нам сегодня... по поводу імеющїхся у вас с ней отношенїй...

С уваженїем к вам (підпис).

«Ірокез» і «Зебра» раділи, немов коти після велерїянки.

— Гунька! Гуньочка! Ах ти-ж, їдять твою мухи! — і на завершення своєї радості затагли дуетом:

«Ех, шарабан мїй — американка.

Я студент ІНО — вона непманка...

Тоді саме Гунька подзвонив біля «парадного» своєї майбутньої квартири.

«Історія» залишилася німа як риба.

На всі запитання «Ірокеза» й «Зебри», про що розмовляв він з майбутнім «папашою», Гунька екидно посміхався й говорив:

— Йй бо, що нічого, хлопці!

Того-ж таки самого дня він оселився на новій квартирі ...

IV.

Минуло три місяці. Гунька жив, як у Будьонного за пазухою ... «Ірокез» і «Зебра» ретельно отримували від Гуньки пайку «докторського хліба». Таня з нетерплячкою чекала, коли нарешті «Ванічка» піджене свої «іновські хвости» ... Практичне око «папа» подивлялося скоса, але, за те «маман», здається, була найбільше прихильною особою до Гуньки. Так продовжувалося аж до того часу, поки Гунька одного разу не прийшов на свою бувшу «кубучівську квартиру» й заявив:

— «Хлопці, спасайте!»

Тоді «Ірокез» і «Зебра» довідалися: —

1) Що Таня не випадково закохалася в Гуньку, що в неї був на це певний план і ...

2) Що «історія його кохання», як тепер виявляється, є ні більше ні менше як «привходячий момент до фабульного сюжету» ... провізора з аптеки,

що міститься на розі вулиці Енгельса біля «кондиторської інвалідів».

Пакт 5 їхньої товариської постанови зазначав:
Що вони — студенти Васька «Ірокез» Нік «Зебра», в разі непередбачених обставин, які загрожуватимуть Гуньці — обіцяють йому свою активну допомогу ...

Таня майже що-дня вимагає від нього матрикула, хоче перевірити, скільки ще залишилося «хвостів», а «папа» сьогодні заявив:

— «Нічого дурня валять, женись»!

Факт загрози для Гуньки був «на лице». До літньої перерви залишилося всього кілька днів, значить ...

— Треба виграти час, — вирішив «Зебра».

— Не журись, Гуньочко, якось то буде! — бадьорив Гуньку «Ірокез».

Три приятелі — Гунька, Ірокез і Зебра — склали план

— Значить так? — підсумував свої висновки Гунька.

Відповідь приятелів була:

— Так!

По дорозі Гунька ще раз ретельно обміркував вироблений план:

— Харрашо, чорт мене забери!..

Прийшовши на квартиру, він зараз-же зачинився на ключ.

Таня, якій набридло дивитися на «мамін пасьянс», вже кілька разів підходила до дверей

Гуницької кімнати, але за кожним разом діставала вперту відповідь: «Не можна».

Що він там робить? — думала злісно Таня. — Мені здається, що...

— Збудеться! — гукнула «маман». — Дивися, Ванічко...

-- Саме в ту хвилину.

на парадному почулися три короткі дзвінки:

— Це до нас — промовила Таня й похапцем вийшла відчиняти двері.

— Студент Гуцька у вас? — почула «маман» за дверима.

Два «невідомі» прохали дозволу на побачення з Гуцькою.

Таня ввічливо запросила їх до кімнати. Почалося з того, що «невідомі» не скинули в кімнаті кашкетів...

— «Ванічка, Ваньчик, це до тебе»... — кликала Таня.

Гуцька не відкликався. Тоді один із «невідомих» вийняв із кешені фотографічну картку й показав Тані:

— Скажіть нам, громадянко, це він?

Таня хвилювалася: — Він.

«Маман» блукала очима по кімнаті, так ніби вона випила пляшку «молодого деревію».

— Громадянине Гуцько! — поважно постукав у двері Гуцької кімнати один із «невідомих» — Одчиніть!

Одчинилися двері. На порозі, похнюпивши долі голову, стояв Гуцька.

— Я вас не знаю, товариші — промовив він, силкуючись бути спокійним.

«Невідомий», що в нього була Гуньчина фотографічна картка, глянув на картку, тоді на Гуньку й посміхаючись одмовив:

— За те ми вас добре знаємо, громадянине Гунько. — Будь ласка, дозвольте нам обшукати вашу кімнату ...

— Мою кімнату? — вагався Гунька, — Яке ви маєте право ...

— Громадянине Гунько! — суворо перебив один. Ми маємо право і ...

— Не бійтесь «мадам»! ... — ввічливо попередив другий.

— Прошу! — згодився нарешті Гунька, пропускаючи повз себе в кімнату обох невідомих».

Зачинилися двері ...

— Танічка, мені млосно ... — «маман» покотилася по столі, на якому лежав недокінчений «пасьянс».

Таня дрижачими руками наливала в шклянку «перевареної» води ...

* * *

— Васька, скот! Пакуй у пазуху сорочку ... Чорнильницю візьми ... Рушника ... Катанку під пахву ... книжки .. Та живо! — командував Гунька розпихаючи по кешенях решту свого майна.

— Нік, підметку гумову забрав?

— Забрав ...

— Готово!

В кімнаті не залишилося ні одної речі, яка б належала Гуньці...

Розчинилися двері.

Таня побачила, як «Ваньчикові» тикали під самим носом чималого розміру книжкою:

— Ааа, товаришу Гунько, ви займаєтесь вивченням історії соціал-демократичної партії... Контр-революцією займаєтесь? Прошу — і Гуньці вказали на двері до виходу.

«Маман» безтямно ойкнула.

— Товаришііі — почала кривитись Таня.

— Не хвилюйтесь, громадянко, — перебив її один.

— Не бійтесь, мадам! — заспокоював другий.

Гунька стояв мовчки, спиною до Тані.

— Прошу, громадянине Гунько! — проказали йому ще раз і... за хвилину трєє приятелів: Гунька, Ірокез і З-бра «бомбою» котили по вулиці...

— До «Кубуча» — було коротке рішення.

Так закінчилася історія його кохання.

Фіналом історії, був лист, що його згодом одержав «папа». Ось він:

Товаришу непмане!

Група пролетарських студентів, беручи на увагу «неп», повертає вам гроші, витрачені вами на утримання студента Гуньки. Наша пролетарська свідомість підказує нам, що вже недалеко той час, коли ми зможемо наплювати вам просто в «фотографію», товаришу непмане

Центральна За групу: Ірокез і Зebra.
наукова бібліотека

Акці... 92

№ 22 311-2

«Папа», перечитавши листа, передав його «маман»: — На, заховай цього документа ...

— Здається, вперше потрапив на порядних людей ...

Таня самотньо сиділа біля вікна, що виходило на вулицю. Вона марила ...

... Про що марила Таня?

БЕЗ ОСТАННІХ СТОРІНОК

Це був посмертний рукопис Остапчука.
 Рука, що ввижається мені перед очима, — писала:

Батько мій працював на «чавунці»¹⁾. З восьми років я вже називав себе батьковим помічником — пас нашу перисту корову.

Звідціль починається самий цікавий період мого життя. Ні одна уява випещеного в розкошах інтелігента не всилі змалювати моє дитинство. Кілька начерків, може хоч відносно, дадуть зрозуміти декому дещо...

Зранку батькова пуга і маминий потягач піднімали мене з постелі, де я спав — під припічком. Далі мені невмиваному силоміць проказували наголос «оченаша», «вірую» і безліч інших молитов, яких я ще й досі не розумію, такою химерною була їх фонолексика. Наведу одну за зразок, яку я найбільше любив і яка завжди кінчалась потягачем.

«За молитом твоїх отець господи...

Матир божа по горі сіонській ходила —

Свого синка просила:

Не їж сину, не пий води...

¹⁾ Залізниця.

Тут я докінчував по своєму.
Возьму тебе для вигоди.
Дурна бозя послухала,
Три дні хліба не нюхала,
Три дні, три дні і три ночі,
Аж вилізли бозі очі...

вганяючи за мною по хаті, мати «хрестила» мене потягачем по спині, по голові, по вухах, по чому попало...

«Пастерки» кінчались. Обід: картопля й борщ. В торбині кукурузяний малай. Периста йшла не оглядаючись на поле — я залишався під селом, за городами...

На вечір мати гнала «пастуха» потягачем додому. Батько майже що-вечора тягався на зборню: приїздив панський економ, сходилися люди, складали на перисту акта — вищитували батькові робочі дні і... Знову гуляв по спині материн потягач, злісно, з насолодою, свистала по чому доведеться батькова пуга...

Це була офіційна частина мого життя.

Поза цим у мене був різнобарвний світ цікавих таємниць. Мої іграшки одного разу стурбували поліцію цілої округи. Вся округа балакала про страшних паліїв, що повтікали з окружної тюрми і тепер на волі... палили села. Три чверті села згоріло тоді. Приїздило велике «начальство» і наказало у щоб то не було, зловити паліїв.

Я й мої товариші, — Данилко Довбня й Панаско Посмітюха, — тільки посмішкувались.

— Мой брей, барбара хиляє... Штиу ?

— Штиу-шти, брей. Хайнари ютьлавшук — капцанку змохають.

— Це на скарбунському жаргоні.

Того-ж самого дня ми кожний з'їли по грудочці землі й заприсяглися... нікому не розказувати про те, як ми пекли картоплю в Данилковій клуні.

На дев'ятому році мене батько одвів до школи.

Вийшла неприємна комбінація.

Наслухавшись від товаришів про виховавчу діяльність навчительки, що наочно стверджувалось прикладами — опухлими від лінійок руками та поодриваними вухами—я вирішив, що ризикувати собою в даному разі не приходиться й на першій перемінці втік додому. Але батько думав инакше.

Батько «лейб-гвардієц імператорського 8-го Фрідріхського єя велічества гренадерського полка»...— (Тут-то й заковика!).

Не любив жартувати:

— Я тебе одвів до школи?

— Одвели...

— Ти чого втік, сукин сину?

— Вчителька б'ється...

— А ти знаєш, гаде безхвостий, що я тебе не бити, а різати буду... Я промимрив щось таке — не пам'ятаю — що-до права недоторканости особи, і щез. Події йшли своїм порядком, — я сидів четвертий день на захоронці в клуні і обмірковував своє положення...

Мої запаси—хліба й сала.—реквізовані в коморі не розраховались на довгочасний термін, «підвозу» не було, кожної години можна було сподіватися, що необережний Рябко — старий мій приятель — по своїй собачій глупоті може викрити мою захоронку. Батько вже другий день, з довжезним гаком, позиченим у тітки Гафії, шукає мене понад вербами на ставку: «Може втопився анцихрист».

Мати голосить по дворі, перепитуючи сусідів про мов перебування...

Події загострювались, набирали надзвичайного характеру, ситуація ускладнялась... і свербіла спина в передчутті батькового прочухана.

Що робити?—Всі мої проєкти зводились на ніщо. Було дві дилеми—або-або: або батькова пуга (це в крайньому разі) і школа, або... Піти нишком до попа хай припише роки й записатися до «Союзу руского народу»—бити жидівських дітей на вулиці. (Деякі з моїх товаришів так зробили і їхні батьки не мали права їх чіпати). Я вибрав останнє—нишком пішов до попа. Застав, що матушка на кухні цідила горохову юшку, а куховарка плакала в кутку від ляпаса за те, що кіт виїв сметану. Піп у штанях, без ряси, напихав якимсь чортовинням вже обскубану курку.

Вийшла балачка.

— Ти чий?

— Василя Остапчука.

— Батько прислав?

— Ні... сам прийшов.

— Ну?

— Хочу жидів бити...

— Маладець!

Матушка засміялася:—А як жиди тебе?

— Ніколи. — Відповів я не задумуючись.

Куховарка — провокатор. Щоб вислужитися за сметану, вона накинулася на мене.

— Ге, ти шибенику! Батюшко, це-ж він вискуб дві грядки цибулі й Лізочка через його перелякалась... Чекай-но ти!

І раніше ніж я встиг опам'ятатись, куховарка цупко тримала мене за руку. Піп, очевидно, пригадавши інцидент з «Лізочкою», покинув курку і підійшов до мене.

— Ти, паршивнику, за що бив панянку?

Я не бив?'

— Не бив?! — кухарка обурено бибехнула мене кулаком межи плечі.

— А за цибулю скільки я мала від матушки... Злодюжнику ти!

Вибігло попиня—Лізочка.

— Панянку, цей вас кропивою жалив?

Попиня придивилося й запхинькало. — Накажи його па-а-а-а-па...

— А-а-а-а, так ти ще й брехати, гицелю!

Піп обома руками захопив мене за вуха.

— Оце знай, знай... знай...

— А-а-а-а-а-а!

В попа на лівій руці, на великому пальці, пишалося два знаки від моїх зубів.

— Ах ти, «дрянь така!» — вигукнув піп.
Попиня заверещало. Матушка з переляку вивернула
проціджену юшку, піп якось ненароком наступив
матушці на сукню — з матушки поволі зсувалась
сукня і на завершення всього... попова сука; що
давно вже заглядала крізь одчинені двері на кухню
зненацька «стяшила» курку і стрімголов кинулась
на двір. Куховарка отчайдушно сплеснула руками:
— Світку ти мій!

«Ех, Андрійку не лови Ґав», подумав я й «бом-
бою» кинувся на двір.

— Дурак! ідіот! Сатана косматая! — Почув я за
дверима і, весело підстрибуючи, подався на ву-
лицю.

— Не повезло...

.
.
.

II.

У школі на задній лаві я і мої товариші — Да-
нилко Довбня і Панаско Посмітюха—ретельно, без
хліба, доїдаємо сало. На урокові завше чомусь хо-
четься їсти.

Вчителька — суха довгоноса «Тараня», з дов-
жезною хворостиною в руках (лінійку III група в піч
кинула) слідкує за «поведенієм». Врядників син —
«барбос» — батько в «союзі руского народу» — нагля-
дачем над первачками.

У школі гаряче. Проте всі в паровицях—кожух і зверху свитка,—на всякий випадок «щоб не дошкульало».

...Бле .. Вле... Мле... Гле...

...Марудно тягнеться час. Данилко обмочує в «чорнило» пальці й малює на стіні «вчительку». Хтось на передній лаві: «Госпожа вчителька».

— Ну?

— А в мене в книжці «глупості»...

— Не врі пожалуйста... Підійшла до учня.

— Где оні... «глупості»?

Показав пальцем: «Осьо».

— Читай, болван...

— Ко... ріо... буде: ро... «ко-ро-ва» «за... л і в буде: «лє» — залє... з... л... я... буде... зла... «залізла»... на... г... і...

— Где «і» развє там «і»?

— «у»!

— Читай.

— г... у... м... н і о—буде-но — г...о — Прочитав учень.

Вчителька чекала, що «клас» вибухне реготом — хіхікнуло декілька панят... Решта мовчали.

— Дубіна ти... Гумно! — бідкається вчителька — Понімаєш?

— Понімаю...

— Повторіте все вмісте... ну?

— Ко-ро-ва за-лі-зла в г...о...—Вчителька цупить себе за волосся й вибігає на двір...

Школа оживає. Сміливіші вилазять на середину, ловлять «барбоса», повалюють його на підлогу і починають — скубти «крачка»:

...Нар-нар начки
Сходьтєся до крачки —
Хто не буде крякати
Той буде плакати...

.
.
.

...Вчителька приводить попа — «втихомирюється школа — подвійними шерєгами стоять навколюшках «буяни» і знову марудне позіхання...

...Бле... Вле .. Мле... Гле...

...Ко-ро-ва па-с-ла-ся на лу-г-у...
і в'їдлиий поклик «Тарані» —
— Тіше e-e!

Йшли дні назустріч тижням — тижні назустріч місяцям... у школі новина: вчителька нова приїхала молода, кажуть — «ягня», — 17 років.

Нема «Тарані»; — прощай «Тараня»!

«Ягня» на вигляд майже підліток: їй у поросі гратися — кажуть баби.

Прийшла до школи без попа. Зазнайомилась.

— Хлопці чули, як чеше по-«мужицьки»?

— Такої й нада нам, — заявив Данилко — більше уніманія буде до неї...

В школі за ввесь день, — а й пальцем нікого не зачепила, диво. Радіють хлопці: «Ягня! Ягня!»

На «барбоса» наїжачилась: Ви вряницький синок, а такий «мутило» — сидите й повітря тільки псуєте... Чому нічого не знаєте?

— Я бил «помощніком»...—ображено бурмотів «барбос».

— Помощніком? Гм. — Ягня зміряла його суворим поглядом.

— А вона до панів щось не дуже-то... — втішно хіхікали хлопці.

Перед тим, як розходитись додому, «барбос» на вулиці голосно обурився:

— Хахлушка. Нада заявить папе...

— Заявить папі?.. Чекай!

— Коротка змовка : раз - два.

Я, а за мною «сіла» — Довбня й Посмітюха — навпростець городами перетинаємо Барбосові дорогу...

— Ти вряницький тарган, старої «Тарані» підлиза—ти що казав про нашу вчительку?

Барбос подумав і відповів: Учительніца хахлушка ето мое дело. Ви хами—мужікі... Завтра мой папа посадіг вас у тьомний карцер.

— «Завтра» ти нас поцілуєш знаєш куди?—і ми всі три п'казали на невід'ємну частину мужичого тіла, що трохи нижче очкура.

— Ще й канцуром лякає, стонога чортова...

— Їхааааа!!

Вийшло завзяте, «Мамаєво побоїще»—на шкільній панорамі.

(Р. С.) (— Прилад, де ілюструються: «Страданія Марії Магдаліни в саду Гефсіманському...

з апостолом Петром», «Страдальці за веру православному князь Міхаїл і його боярін Федор», або: «Как їх соблазняєт жена ханова в своїм шатрє», «Сожженіє раскольничьяго попа Авакума», «Бітва св. Александра Невского» (перший, хто підсунув німцям свиню) на льду Чудского озера» і б. и. «повчаючих картин»).

Барбос, виявивши всю нездатність «білої кости» в боротьбі проти організованої «сили»—втік, плачучи, додому, вигукуючи на завтра всілякі кари, що зробить нам їхній папа...

— На завтра?—А нам наплювать...

Проте все-ж таки нам — мені, Довбні й Посмітюсі — в одному місці (не вигідному для цензури) злегка потенькувало...

— Від урядника можна було всього сподіватися.

Сьогодні—цеб-то на цю ніч—я не спав до ранку, очікуючи дальніших подій...

На ранок у школі.

Як і треба було сподіватися, Барбоса привів до школи їхній, Барбосів — папа, Після молитви «Приблудний господи спустися вниз» (Курсив мій: колективна творчість всієї школи) «Ягня» покликкала нас до «вчительської».

Барбос і їхній в'рядницький папа зустріли нас вигуками:

— Вот оні, мєрзавци!

Я, Довбня й Посмітюха стояли, схиливши голови скося позираючи на Барбоса :

— Попадешся ти ще раз нам... сука, — думали ми, безсилі зараз що-небудь зробити Барбосові.

«Ягня» післала нам привітну посмішку.

— Ви защо побили вчора Рижова?

Ми презирнулися, я твердо відповів:

— Ми його не били...

— Папа, ей богу, оні врут... білі. Ти, гріт, що говорів на нашу вчительку...

— Барбос раптово змовк, побачивши, що сам собі нашкодив.

«Ягня» засміялася.

— Ви что, Рижов, говорілі на мене?

— Я нічево, чесноє слово, нічево!...

Врядник підлесливо хіхікав: Ви как настоящій ісправнік, хе-хе хе.

Інтуїція підказувала мені рішучий засіб самозахисту — я ризикнув на авантуру:

— Ого, я тільки не хочу казати, що він говорив...

— Ну?—перепитав урядник. Ягня йому подобалася—це видно. (Врядника на селі молодиці прозвали кнуром).

— Він казав, що-о-о-о...

Тут я подратував трохи терпець урядника і разом випалив:

— Якби ви захотіли, то вчителька бігала-б за вами і... казав «глупості» на вас. Це вже на вчительку.

— Вот відіте, Рижов, какой ви нехорошій — докірливо кинула «Ягня» і невинно всміхнулась до урядника.

Урядник почервонів.

Його репутація зальотника — «джентльмена», — як він величав себе — була скомпромітована.

Правда, він говорив про це (яке сполучення!) «совершенно секретно» своєму стражнику Куй біді (холостяк) але ніколи не думав, що це може виявитись «наружу».

Це певне стара шкарба (жінка) шпигуна підіслала, сволоч...

— Пшол вон, стерва, в клас! — Зловив урядник за вухо Барбоса. — Всякіє гадості будеш распротра-
нять. Я тебе дам!

«Ягня» мовчки кивнула нам головою на двері й ми урочисто вийшли. За нами, плачучи, виходив Барбос.

— А що, Барбос, пожалівсь? — це Довбня. — Ми з тебе тепер бубона зробимо... Чекай!

Я залишився під дверима наслуховувать.

— Так ви пожалуйста, Тамара Георгієвна, на чашку чаю... Пріходіте, — почув я.

Одчинилися двері — й пропустили повз мене урядника.

«Только ви па - а - жалуйста !.. — Цокнув він шпорами і по кавалерськи поцілував «ручку».

«Ягня» випровадила його на двір. Вернулась.

Я стояв на коритарі біля вікна і... плакав.

Вона підвела мою голову і злякано запитала:

— Що з тобою, мій хлопчику? Ти злякався?

Я почав ще гірше плакати і ледве промовив:

— Не йдіть до нього...

— Це до врячника? — засміялася — не плач, чудачок... не піду.

«Ягня» притягнула мене до себе і міцно, гаряче поцілувала.

— Треба вчитися, мій любий...

III.

Батько з матір'ю дивувалися: «Що це сталося з хлопчиськом? — Не можна одірвати його від книжки».

Я з погордою дивився на матір: «Хіба-ж її можна зрівняти з... Тамарою». (Тамара — це в думці — після того як поцілувала).

У школі всі дуже скоро помітили мою прихильність і зробили висновок:

— Приматкобожитись хоче... сука.

Всі «ділові» наради моїх товаришів тепер мали для мене таємний характер... Мене вже не кликали до гурту. Довбня одного разу назвав мене «Юдою Скаріотським». А Барбос одверто нахвалявся, що зробить з мене «падлівку до котлет».

...Тамара («Ягня» — це для інших) скоро помітила моє відношення до неї. Моя продукція шкільного багажу зростала нервовим темпом, я виростав на тлі всієї школи — зробився першим учнем — Тамара завжди в класі брала мене за приклад, а батько одного разу зустрів мене словами:

— Бач, сукин син, приходила вчителька...

Я одубів: перед очима плигали зайчики.

- Чого вип'ялив очі? — не бійся.
- Критично оглянув мене з голови до ніг.
- Казала, що ти добре вчишся, ну і... на професора колись вилізеш... Гм!..

Павза.

Тисяча барбосів і сотня в'рядників, я почервонів, як півонія.

— А більш нічого не казала?

Батько примружив очі й посміхнувся:

— Ах ти, поросюк! Ну, ну, валяй далі...

На середині шкільного року Тамара перевела мене до III-ої групи.

З подвоєною силою напружуюсь над «уроками» й читаю книжки, що дав мені Тамара.

Я маю право вільного входу до її кімнати... за книжками. Я ношу Тамарі на пошту листи. Я годую її синичку (чи чорт його знає, що то за птиця, — якась чубата...)

Я... Я... Я... Я роблю все, що тільки скаже мені Тамара.

Одного разу Тамарі хтось ніччю бризнув у вікно камінюкою і...

З того часу вона залишає мене при собі на нічліг.

Я поволі виступаю на арену майбутніх подій...

Я, майже, не навідуюсь додому — хіба що шмаття надіти — у Тамари сплю, харчуюсь і вчусь.

Батьки не перечили: «Нехай там нюхає...»

«Може й паном коли зробиться...» — Сміялись.

Дні вкривалися ночами — ночі днями...

... Шкільну бібліотеку було вже мною перечитано — від «Псалтирника» до «Вєри, Надєжди й Любві».

Тамара тепер давала мені книжки з своєї власної бібліотеки. Я плакав над Тарасом Бульбою, лаяв Мазепу за зраду і з почуттям до страждань автора декламував:

«Ех, прїятель, і ти відно горе відал, колї плачеш от пєсні весьолой...»

IV.

ВУФТУ (читай: Всеукраїнська фільма природи України) демонструвала біліоном раз свою першу серію — весну.

По розрахунку Пуришкевича, пора було нагадати євреям за 1905 роковини Христа; по розрахунку моєї метрики — йшла чотирнацята весна від тоді, коли я вперше почув на себе «дунь і плюнь».

А врядник доносив:

«Єго благородію Господіну Становому
Приставу
на секретное отношеніє
№ 540.

За мєстной учітельніцей установлен строгій надзор. Довєренная особа (мой син Алексаша) доносїт што всьо благополучно: нічево такова не замєчаїться.. Окромя развє, што онная учітельніца хахлацкого проїсхожденія і в большінствє свойом хахлушка.

Роста середнього, шкарная талія і всьо таков прочее.. (Сімпомпончик.—Надеюсь заслужить вніманіє вашого благородія — зовут Тамарой).

Нащот проживанія етіх: Есдекова і Стерви — доношу, что в мойом районє такіє фамілії не чісляться.

В районє спокійно: прошлой ночью только подожглі усадьбу помєшіка Давидовского (преступніков не поймалі..) да по слухам мєстніє крєстьяне ввєренного мнє села толкуют нащот помєшіка Маньковського.

На всьо прінято мєри.

Уряднік Рижов.

Школа давно вже бовваніє пустокою. Весна розпорошила всіх: по ярах — балках, луках — гаях — квітне шкільний молодняк... Мандрують чередами, за худобою, з місця на місце:

Під носом сопляк корінням до землі сягає, а в зубах «козяча ніжка» кінського помету...

— Покуримо, сваток?

— А што-ж, покуримо! Це тобі не школа... і додавали:

— Пошли вони к свиням собачим і школа і вчителька... Правда-ж?

Тамара залишає мене при школі сторожем. Я охоче згоджуюсь. Батько щомісячно дістає за мене мою платню — 4 карб. 37 коп. — і теж погоджується...

Ретельно виконую свої обов'язки й мовчу, як риба...

Тамара — «сіцілістка».

Довідався я про це зовсім випадково — просто: пішов одного разу до шкільного карцеру вимітати порох і видряпав з під землі віником пакунок книжок і листівок, а зверху на обкладинці:

«РеСДеРПе».

Пакунок перейшов до шкільної повітки. Я що-дня конспіративно залазив по - під стріху в повітку і там перечитував все — від дошки до дошки...

Пестель... Рилєєв... Софія Перовська...

Що дає робітникам наша партія...

і ще багато, багато різних відозв, листівок... тисячі нових для мене вражіннь...

Через тиждень я вже досконало знав, що таке РеСДеРПе — пакунок нелегальщини перейшов на старе місце, а...

... На столі одного ранку Тамара найшла папірець.

«Пролетарії всіх стран соєдіняйтесь.

Російская Соціал - Демократическая Рабочая
Партія».

Схвильовано питала :

— До мене вчора ніхто не приходив?

— Нікого не було...

Глянула ще раз на папірець, а потім пильно на мене :

— Це ти писав?

Я підійшов і роблено - спокійно перевірів папірця :

— Нуда, я... хіба що?

Павза.

Тамара швидко виходить до шкільного карцеру й за кілька хвилин приходить знову, старано зачи- няючи за собою двері на ключ.

Я зблід.

Очі Тамари гіпнотизують мене, як гадюка мишу :

— Ти... де подів книжки з карцеру ?

— Книжки... з карцеру ? — Вони там !..

Я з жахом пригадав, що заховуючи на місце книжки, забув двері й тільки через годину зачи- нив їх на защіпку.

Тамара повернула ключ :

— Покажи, де ?

Я стрімголов кинувся до карцеру : на місці, де було заховано «книжки», ятрила очі глибока темна яма...

Не пам'ятаю, коли і як мене вивели з карцеру до кімнати. Я сидів на каналі і, схлипуючи від рев- ного плачу, дивився, як Тамара нашвидку складала в сакви свої речі

— Не плач чудачок... Ти-ж не винен ? — за- спокоювала й, коли сакви були зовсім готові, сказала :

— Тепер ти будеш сам... Аж поки я не приїду. Я швидко повернусь... Коли хто питатиметься — скажеш : поїхала до родини... Зрозумів ?

.

— Тепер ти допоможеш мені винести до станції речі...

— Піди вмийся.

Хтось постукав у двері. Тамара заметушилась, кинулась до саквів, я помітив, як невеличка блискуча люфа стрибнула Тамарі в рукав..

Стук подвоївся їй на цей раз більш енергійно.

— Хто там?

За дверима голос: — Свої... Хіба не пізнали?

Тамара рвучко шарпонула за двері:

На порозі стояв, посміхаючись, мій батько — й нерішуче протягував Тамарі... нелегальний пакунок.

— Візьміть, баришня. Це мій рябко десь дістав.. Приніс, маєте, аж додому.. Дивлюсь я: книжки.. Дай, думаю, занесу до баришні... Візьміть!

Рябко — несвідомий провокатор — просунув свою собачу морду крізь батькові ноги й задоволено вимахував хвостом.

— Пшла вон шельма!

— Він у мене, знаєте, до мишей великий мисливець. Всю клуню, як ралом, розорав.

Тамара з радістю жандаря вхопила пакунок.

— Дякую! Зараз подивлюсь... Заходьте!

Батько зайшов до середини й сідаючи на стілець, прицмокнув:

— Хароші, баришня, книжки. Я вже дивився... Зразу хотів до попа понести, а потім, думаю, хто його знає...

... Книжки політичеські — додав, знизивши голос.

— Що ви кажете! — Тамара зробила підроблено-здивований вигляд.

— Ви, баришня, подивіться перше. В одній там про землю пишеться... Я вам кажу — рихва в рихву: все одно, що щпали на чавунці міняє... Здорово доказує, падлеці!

Тамара дрижачими руками перевіряла пакунок, а обличчя казало: «Добре, що так усе скінчилось, а могло-б інакше кінчитись...»

— Ну, то я й пішов... — підвівся батько. — Чого це в вас такий розгардіяш, баришня? — показав на сакви, що валялись долі розтельбушені.

— Збиралася з Анд ієм трохи на двір повиносити, на вітер... — швидко найшлася Тамара.

— Гм, на вітер?.. А він, цей лобур, тут хоч у чому небудь вам помагає? — це на мене.

— Слухається... — й посміхнулася до батька.

— Ну, то й добре, що слухається... Бувайте здорові! А книжки хороші...

Зупинився на хвилину біля дверей:

— Може-б ви, баришня, той... мені одну дали, га?

— Вам?.. — Тамара завагалась.

— Воно — можна-б, тільки...

— Я розумію. Нікому: де взяв, як узяв, щоб ні одна, звиняйте, собака не знала... Це понятно — запевнив батько.

— Глядіть! — Тамара вийняла одну брошурку, кілька листівок-в'дозв і передала їх батькові.

Брошура й листівки конспіративно полізли до батькової пазухи...

— Дякую...

Тамара випроводила його за двері.

— Тоді я зможу знову вам дати — почулось за дверима.

— Ну, «соціалдемократ», що будемо зараз робити? — весело запитала Тамара, випроводивши батька.

— Понесу ваші речі на станцію... — Відповідав я жалібно.

-- Ха-ха! Я тільки лякала тебе...

Тамара ласкаво гладила мене попід бороду:

— Ти любиш мене, Андрійку?

-- Щоб ніхто не знав про сьогоднішню подію...
Зрозумів?

Моє обличчя шаріло, немов гиндичий ковток, а нижче носа, — від очей приблизно на долоню донизу — квітнув поцілунок Тамари.

-- Нуда, зрозумів...

V.

Через три дні в Тамари з батьком відбулася таємна нарада. Тамара попросила батька обдивитися на горіщі димогарні лежаки і коли він злазив з горіша, то, очевидно, по необережності, на коритар посипалися знайомі мені РеСДеРПерівські листівки.

Я стояв за вікном захищений під кущем бузку й бачив, як батькова пазуха набухала.

Потім батько вийшов на вулицю. А потім я за батьком. Потім батько повернув на чавунку до робітничих касарень... А потім я за батьком.

А потім...

Я почув, як мене притьмом хтось поцупив за комір:

— Ти чіво тут шляєшся, стерва, га?

— Скільки разов тобі казали: постороннім лицям хожденіє на путях воспрещайтсья... га?

Не чекаючи, коли стосунки вирішаться стусанами, я з деяким напруженням залишив коміра в руках станційного наглядача — Стьопки й пошвендяв до школи. На другий день Тамара доручила мені однести на пошту листа.

м. К И Ї В,
Володимирська, ч. 58.
Університет св. Володимира
Студенту III-го курсу історико-філологічного,
факультету
Юрію Антоновичу Наждачному.

Дорога на пошту -- через кладовище. Я не люблю кладовища: воно нагадує мені страшний суд, а потім перисту корову; Михайлів - Архістратигський тромбон перетворюється на врядницьку пику і... взагалі, чорт зна що верзеться. Але тепер я навмисне йду через кладовище.

Мені треба. Я звертаю від стежки на бік і сідаю на свіжій могилі доньки начальника станції, щойно тиждень як отруїлася з кохання до конторщика. Власне не отруїлася, а вийшло непорозуміння: конторщик іожартував, що від вагітності:

можна лікуватися вагоновим маслом. Олінька повірила і... вмерла на дезинтерію.

На хресті епітафія конторщика: «Умерла во цвете лет—30-ого року. Да будет воля твоя». А нижче хтось у скрутні хвилини життя вирізьбив цвяхом: «Йди вперед—біду наженеш, лишись позаду—біда нажене, ... Ех, нема нашому брату де й

.

Але це до листа не стосується.

Я обережно відслинив конверт й вийняв рожевий клаптик паперу...

Тамара писала:

Здорово Юро.

Я зараз одпочиваю. З того краму що ти достав мені в крамниці Гутмана, вийшла цікава сукня. Справа з патентом налагоджується.. Коли їхатимеш зайди до Соловейчика за картонкою. Обов'язково зроби замовлення на звій шовку.. Не забудеш? Чекаю.

Тамара.

— Якийсь Юра? І шовк...

— Ех, якби він мені ластіку на штани привіз...—

Думав я, мрійно зітхаючи. Згодом запакована конверта вийшла на стежку і лінки потинялася на почту. По дорозі я обмірковував...

Те-те-те, я нічого не обмірковував!

Стражник Куй-біда перегородив мені стежку.

--- Ти куди братець ідеш? — Він фамільярно взяв мене за вухо.

Вчорашній прийом з коміром не був розрахований на вухо: справа вимагала дипломатичних засобів!.. Я уклінно зняв Куй-біді кашкета.

— Несу листа на пошту... від учительки.

А-а-а, від учительки!.. Не брешеш?

— Ні.

Куй-біда, очевидно, щось пригадавши, пускає мене.

— Н-да... Лист кажеш? Харрашо...

Чого рота роззявив? Скаатіна!

І підхоплений окриком Куй-біди я притьмом наддав собі такої експресії, що моя машина, аби збавити силу тяжіння, одгвинтила всі можливі шурупи...

Може й справді Юра привезе мені ластіку на штани?

З хеканий—опускаю листа до поштової скриньки.

Перед очима: Тамара... Картонка... Шовк...

VI.

Пантофлева почта що-дня приносила свіжі новини...

— Ой, чуєте, що то буде! Смалять панів, як поросят у великодну п'ятницю... Добрий гендель!

Охорона повіту — дворянської безпеки — розіслала обіжника «пресекають в корне» все, що здається підозрілим.

Євреям було заборонено виїздити за межу 10 верстов від місця перебування...

— Ой, чуєте, що то буде?

В кожного власника маєтку стояли «постоем» 2 — 3 охоронники...

На селі вперто балакали, що, мовляв, «указ є від царя забрати в панів землю»...

Врядник що-суботи розганяв біля волости сходку...

В повітрі пахло нагаями й різками...

.....

Совершенно секретно.

Єго благорсдію Господіну Становому Приставу Урядніка Рижова і жандармского Вахмістра Н...ской станції Жеребцова.

Донесеніє.

5-го чісла сего мєсяця намі, урядніком Рижовим і жандармскім вахмістром Н...ской станції Жеребцовим, найдєно на теріторії станції запрешонніє ізданія соціалдемократической рабочей партії -- несколько лістовок. Пріняти срочніє секретніє мєри к вяснєнню проішедшего факта. Арестованих нет. Прі сем прілагаются екземпляри найдених в колічествє трьох лістовок

Жандармскій вахмістр Н...ской станції Жеребцов. Уряднік 5-го районного участка Рижов.

Чорт єго знаєт, кого-ж ето я пошлю с пакетом? — бідкався врядник.

— А ето ви вже самі знаєте. Пакет совершенно секретний... — відповів жандармський вахмістр Жеребцов.

— Дело в том, что Куй-биду я вчера еще послал второй раз с пакетом нащот нашей местной учительніци...

— Нащот учительніци? — здивувався вахмістр. — Ви кажется мне говорілі, что она того... Сімпатічная особа.

— Н-да... — задоволено посміхнувся врядник. — Оно знаєте дружба дружбой, а служба службой... Чорт его знает, с етім пакетом... Не послать лі мне понятого? Как ви думаете?

— Я думаю, что... можно, — після хвилиної задуми згодився вахмістр.

І коли за вахмістром зачинилися двері, врядник вдягся «по формі», взяв пакета і вийшов до волости.

— Распішісь в полученії!.. — наказав понятому. Той розписався. Врядник передав пакета.

— Потеряеш умрьош на каторге... Понял?

Понятий Грицько фамільярно закопилів губу:

— Ваша благородія, дайте хоч на половинчик!

— П'ян будеш, скатіна? — засміявся врядник. Йому ще раз хотілось почути «Ваша благородія».

— Ваша благородія, від половинчика? Нехай мені свиня на вулиці шапку з'їсть: четвертинку ставляйте... — Грицько перехрестився, — вип'ю і до вечора ані мур-мур, так як нічого й не бачив.

Решта присутніх, що були у волості, ствердили:

— Аби гроші, а випити можна...

Врядник вийняв гаманця, довго порався в ньому, і нарешті:

— На! Тільки смотри, єщо раз повторяю: потеряеш пакет... Амба тебе, сукіну сину!

— Слухаю, ваша благородія.—Грицькова кешеня втопила срібного карбованця і вийшла в напрямку до монопольки.

Врядник подався додому.

— Когда я буду ісправніком?— мрійно запитував дома урядник своє двоноге «Ти».

— Канєчно будеш, котік!— Солодко горнулась до врядницьких штанів рипсова сукня двоногого «Ти».

VII.

Я тільки-що закінчив читати заборонене видання: «Французская декларация прав человека - гражданина» і з обуренням рахував на пальцях заподіяні мені кривди...

Настрій викликав мене на вулицю, власне не на вулицю, а на вигін перед школою...

Шо це? Дядькова Грицькова шапка... Нуда його?

З-під продертої прошивки визирав ріжок зігнутого удвєє пакета...

«Совершенно секретно»... — прочитав я.

.....

.....

..... «Совершенно секретно»—сміялася

Тамара, вкладаючи до в'язницького пакета свіжого листа...

Зігнутий удвоє пакет знову поліз на своє місце — в шапку: замість донесення в пакеті лежала... любовна листівка до жінки станового.

Світ не помітив на собі змін: дядькова Данилова свиня з почуттям помсти нівечила останній корінець петрушки в поповому городі; в'язник після обіду спав: йому снилося, що ніби-то станового жінка, перейнявши образ в'язничихи, відраховує на його пиці тринадцятого ляпаса... Ну, а Грицько — понятий встав, оглядівся: шапка лежала поруч його під тином... Глянув за підшивку:

— Є,—не загубився!—звівся на ноги й подався додому — за хлібом на дорогу, — щоб на вечір занести пакета...

Тим часом, поки Грицько-понятий мандрував — стовповим шляхом — до повітового міста Ямполь — в ту саме пору..

В Києві сталася важлива подія, що мала загальне тло всієї ситуації.

а) Київ — Володимирська вулиця.

У відповідь на листа — Тамарі:

Студентська тужурка „Юра“ вкидає до поштової скриньки університету св. Володимира листа й мандрує далі вулицею. Тварина, в зодягу листоноші, ввесь час назирці слідкує за Юрою, а потім підходить до поштової скриньки й висипає всю кореспонденцію у свій мішок. Зловтішно хихикає:

Ех, ви — революціонери!

Сідає на візника і мчить «до присутственных мест».

в) Київська охранка. Секретний відділ.

Голова охранки — полковник: —

Дайте мне дело Наждачного...

Входить листоноша — шпиг:

— Получите, господін полковнік! Вот оригінал пісьма...

Здоровлю тебе, Тамаро.

Комерційні справи нашого дядюшки значно поширюються: заготовлено багато свіжого краму. Оптові покупці на місцях дають зверх роцоту чистого прибутку на 100⁰/₀. Карти... Більярд... Кафе-шантани... Дядюшка витрачає скажені гроші... Злива вина... Ти кажеш приїхати? Гаразд. Буду через тиждень. Картонка, шовк і мій для тебе подарунок запаховані — чекають від'їзду. Бувай, Юра.

... А вот і шіфр.

Сообщеніє Н...ской організації.

Подготовительная работа областного Комітета усилєнно розвіваєгься: получено массу свежей агітаціонной літератури... Організатори на мєстах розвівають свою работу на 100⁰/₀. Собранія... Обсужденіє дальнейших планов... Работа на заводах... Комітет вибівається з сіл... Дрязгі з меньшевіками. Ти говориш нужни работнікі? Хорошо. Буду через неделю. Оружіє, агітаціонные лістовкі, брошури і спеціальніє інструкції везу с собою... Встречай. Юра.

Жандарм з протилежної кімнати виносить діло Наждачного — жмут паперів — і кладе на стіл.

Виходить. Голова охранки роздивляється, пише на розшифрованому листі резолюцію, хвилину напружено думає, а потім до шпига:

— Я поручаю вам діло Наждачного .. Понялі?

Шпиг улесливо гнеться дев'яткою:

— Так точно, г-н полковник!

с) Через кілька днів.

На станції Київ-пасажирський. До відходу потяга 10 хвилин. Загальна метушня пасажирів. Студентська тужурка «Юра» з валісою в руках поспішає вийти на перон. На вихідних дверях два цивільно зодягнутих чоловіки перетинають йому дорогу:

— «Господін студент, ви арестовані!».

Тужурка на момент торопіє, а потім поривчасто вибігає на перон. Його ловлять розставлені на пероні жандарі... Наждачного арештовано. Шпиг, якому доручено охранкою справу Наждачного, біля каси:

— Дайте пожалуєста один білет до станції Н...ской

.....
.....

Становий демонічно визвірив очі на перелякану дружину й тиче їй Грицькового листа (експеримент Тамари)... Дружина вже готова зробити шгучну істеріку... Але придивляється до листа і враз вибухає реготом: Тамара, колись близька її товаришка по школі, велика оригіналка...

Безперечно, це лист Тамари!

Становий приголомшено кліпав очима: його дружина енергійно оповідала йому про шкільні вибрики Тамари...

— ... «Ето довольно интересний тип: ти себе представіть не можеш!..»

— «Биваєт, Мілочка, биваєт»...—мимрив становий, пригадуючи «донесеніє» Рижова: «Шікарная талія.. Сімпомпончик.. Зовут Тамарой»...

VIII.

Урядник щось надто часто вчащає до Тамари. Хоч він і каже, що ним керують «чісто дружескіє отношенія», а я гадаю: чи не керує ним таємна інструкція станового...

Що-дня над вечір урядник заходить до Тамари «поболтать» і що-дня над вечір я вдаю з себе що вихожу з кімнати на двір, а потім нишком підкрадаюся з кухні до сумежної кімнати і крізь замкову щілину прислухаюся...

Сьогодні урядник прийшов розлютований за сто псів. Замість того, щоб сісти на крісло-гойдалку й задоволено вигойдувати ногами, як завше, він проти встановленої звички чортихнувся.

— Чи не полаялись ви сьогодні з дружиною? — насмішкувато запитала Тамара.

— Хуже. Какіє-то мерзавци сегодня ночью росклеїлі у меня на окнах прокламації?.. — загарчав урядник.

— ... Прокламації?!

— Ну-да, прокламації!.. — визвірився урядник. — Под самим носом прокламації росклеївають, стервечи!

А становой скажет: — Ти, Рижов, сукінсинская твоя морда, за чѣм смотріш?... Почѣму у тебя нет арестованных?...

Урядник погрозово зціпив кулаки:

— Сволочі, ти с німі ліберальнічаєш, а оні тебе на окна свінью — с прокламаціями — клеют... Мерзавци! Стерви! Сукіни...

— Ви, здається, не прийшли сюди лаятись? — обурилась Тамара.

— Чтооооо! Врядник витримав коротку павзу.

— Я прішов к вам с обиском судариня... Понялі? Пажааалуйста!

— Іменѣм закона ви подозреваєтесь в неблагонадьожности.

Тамара іронично посміхнулася.

Моя захоронка дає можливість слідкувати за кожним рухом урядника: а що, як він арештує Тамару?

Права рука Тамари нечутно висовує потайну шухлядку нічного бюрка, і я бачу, як до неї в кешеню ховається знайома мені невеличка блискуча люфа...

— Ви їх маєте при собі?

Урядник незрозуміло кліпає очима.

— Ваші прокламації при вас? — пояснила Тамара.

— Прокламації? А ви...

Урядник зробив рух незвичайного здивовання.

— Простіть, пожалуйста! Конечно при мнѣ... — і хапливо поліз до кешені.

Що за чортovinня? Я протер очі: Тамара гралася невеличким кружальцем, дуже схожим на значок «Союза русского народа»... Нічого не розумію.

А врячник вже розгортав перед Тамарою жмут нелегальних листівок:

— Єще раз прошу, простіте. Пажалуйста, Тамара Георгієвна! Нікогда не мог подумать, что ви, так сказать, «свой» человек...

Обличчя врячника сяло, немов перестигла на сонці диня.

— Пажалуйста! Пажалуйста!

Напружено тягнеться павза.

Тамара з таким спокійним виглядом розглядала РеСДеРПерівські листівки, що жадна клепка вряницької голови не могла, навіть на хвилину, припустити в особі Тамари справжнього винуватця подій сьогоднішньої ночі...

Але про це потім. Зараз цікаво одно:

Чим закінчиться ця ризикована комедія?...

Безперечно, Тамара винайшла якийсь дуже ризикований спосіб обдурити врячника: оце кружальце...

Що воно значить?

— Давно ви служіте в охрaнці? — хіхікнув підлесливо врячник.

— Ввійдіть! — відповіла Тамара на стук за дверима.

На порозі вхідних дверей стояв літній мужчина, зодягнутий по дорожньому, з валісою в руках.

— Чи тут мешкає панна Тамара Брагінська?

— Тут. Я Тамара Брагінська. Ви в якій справі до мене?

Врядник похапцем ховав до кешені жмут забороненого паперу.

Подорожній мовчки привітався і, скоса позирнувши на врячника, передав Тамарі листа.

Присадкуватий на зріст, русява цапина борідка, очі як у пійманої миші — все, що я міг побачити крізь свою щілину. Особливо очі, що хвилинами перетворювались з мишачих на рябкові і тоді нюхали кожну маленьку дрібницю...

Тамара ввічливо запросила подорожнього сісти.

Той сів, попросив дозволу закурити, вийняв цигарку, звільна закурив і, видимо, не збираючись далі балакати, почав слідкувати за кільцями тютюнового диму.

Тамара відійшла до вікна читати листа.

Врядник, посидівши кілька хвилин мовчки і почувачи себе зайвим, нашвидку попрощався і вийшов...

Стрілка стінного годинника показувала пів до восьмої.

Цікаво, що це за цяця — подорожній? Думав я. — Може знайомий, а може й так по дорозі з листом зайшов переночувати...

Мої міркування перебила поведінка Тамари.

Вона нервово зім'яла листа, а потім знижений голос:

— Пробачте, товаришу! Юра пише, що вас післано замість нього сюди на роботу?..

Подорожній кивнув головою, мишачі очі ще раз перетворилися на рябкові і, кидаючи собі під ноги недокуреного бичка, він знехотя промовив:

Нічого не вдієте, товаришко: постанова Комітету...—і, озираючись додав: Ваші стіни не мають вух?

Я залишив щілину і на шпиньках, нечутно причиняючи за собою двері, вислизнув на кухню.

— Це тобі не врячник, — думав я з повагою до подорожнього, — видно прогноза й без сумніву... «політичеський».

Згодом Тамара вийшла на кухню. Від нічого робити, я виціджував з кухонного котла застарілу воду.

— Андрійку, настав нам самовара. — Звернулась до мене.

І коли самовар був готовий, я вніс його до кімнати, Тамара жартома одрекомендувала:

— Мій шкільний сторож.

Подорожній підозріло оглянув мене з голови до ніг і спитав:

— Грамотний?

— О так! Смію застерегти вас: доморослий Шерлок Холмс...—

Я мовчки вихожу з кімнати. Подорожній мені рішуче не подобається.

IX,

Минуло два тижні з тої пори, як у школі оселився й живе подорожній. Тамара пояснила мені, що це її далекий родич... Хай буде так. Але, вбий

мене грім, він дуже скидається на... Поки-що залишаю свої висновки при собі.

Пан Озерков (це Подорожній) або страшенно великий чудака, або дуже великий дурень. По-перше, він нікому не дозволяє заходити до себе в кімнату. Тамарі він каже, що це його загальний принцип, а мене просто без усякого гонору випроваджує віником по жижках. На ніч він щільно завіщує ковдрами вікна, замикає на ключ двері і... Хто йзна що він робить ніччю.

Над вечір вони завше удвох з Тамарою пили чай, вся розмова велася шепотом.

У вечері Тамара одягалася й виходила по дорозі в напрямку до залізничного депо, пан Озерков, трохи згодом, теж одягався й, висвистуючи веселого марша, мандрував слідом за Тамарою.

Вечірні відвідування врячника тепер завше закінчувалися одноманітною справкою.

— Баришня дома?

— Ні, нема.

— Ушли гулять с молодим человеком?

— Еге-ж.

Урядник многозначно підморгував: М-да-ааа...

— Скажі баришне, что я завтра непременно буду...

Слишіш, непременно? — і робив зворот ліворуч.

Я показував йому величезного носа.

Вся моя увага — це пан Озерков. Наодинці Тамара кличе його «товаришом».

Поводження «товариша» Озеркова з кожним днем набувало загадкового характеру. Він ходив,

що називається, по п'ятах за Тамарою, його мишачі очі стежили за кожним її рухом, а ніччю знову завішані ковдрою вікна і... знову загадкова, таємне робота. Я бачив, як Тамара, часом замислившись на одинці, нервово кусала нігті і видимо щось обмірковувала. Навколо мене щось робилось... але що саме?

Даремно я силкувався, щоб винайти нитку загадкового для мене оточення...

Таємниця залишалася таємницею.

До школи знову чомусь почав навідуватись батько.

Таємні розмови батька з Тамарою, його заклопотаний вигляд... Було ясно одно: між ними існував якийсь таємний зв'язок.

* * *

Хвиля з міст докотилася до села. Піп у церкві що-неділі читав з криласа «думські» виступи Пурішкевича. По селу ходили вперті чутки, що ніби-то на Духів день всі жиди з великих міст і містечок підуть на села різати селян. Дяк улаштував демонстрацію членів «Союзу Русского народу»: з образом царя під урочистий спів „боже царя хорони» ходили вулицями, з мазницями повними дьогтю їй обмазували жидам ворота. Церковний староста роздавав селянам листівки: «Плач Матері божої», що плакала на жидів за свого сина... і разом з тим невідома, таємна рука що-ночі розкидала біля волости, вивішувала на вікнах в'ярника

попа й старшини протицарські «прокламації», в яких закликалося селян бути напоготові, щоб розділити панську землю...

Таємні пружини натискалися: і тут і там.

«Товариш» Озерков намагається, щоб Тамара звільнила мене від сторожування:

-- Цей хлопчиско мені рішуче не подобається... Ви розумієте мене товаришко?

Тамара не погоджувалась. Між ними виникла сварка і в наслідок...

Я одержав таємний наказ Тамари: дослідити, що діється в кімнаті «товариша» Озеркова. Тамара відважилася сказати мені, що при залізничному депо існує таємна робітнича організація. Розносив і вивішував відозви мій батько. З її слів я зрозумів, що їй — Тамарі, — моєму батькові і ще комусь — багатьом — загрожує небезпека...

Х.

У мене був приблизно такий план (вироблений Тамарою): підробити в коваля ключа (це коштувало всього п'ядесят копійок) і коли «товариш» Озерков піде з Тамарою на «гулянку»...

Влізти до його в кімнату. Ключ у мене в кешені. Решта, все, що треба зробити, в голові: завчив, як малпа... Товариш Озерков пильно оберігає свою кімнату: навіть коли він виходить в «невеличкій справі» на город -- зачиняє кімнату на ключ.

Вечір ... ранок і ... знову вечір.

Тамара й товариш Озерков збирались «на гулянку».

— Мав-би хто прийти, скажеш, що ми скоро вернемось — це був умовний знак Тамари.

— Ви почервоніли? — зауважив Озерков.

— А ви не вмієте скласти порядного комплімента — відповіла стримано Тамара.

По дорозі вона ще раз оглянулася...

Я випроводив їх очима. Спочатку тинявся по вигоні, а потім присів на дубках біля школи: все рівно ще встигну зробити...

Перед очима снувались думки, що ніяк не хотіли вкладатися в голову: Озерков... Організація... Небезпека...

Нахожу в кешені підробленого ключа й нагадую про своє зобов'язання: — пора!

.....

Глуха п'ятьма моторошно б'є на мозок: вікна було завішано ковдрами... Налапав на столі сірники... Лячно блимала лампа... Билося серце... Дрижачі руки натрапили в шухлядці на мотлох списаних паперів — шукали очима... Насторожено прислухалися до найменшого шелесту вуха...

— Що це?

Не пам'ятаючи, що роблю, — згарбую мотлох паперів і хочу тікати...

— Не бійся, це я — Пізнаю по голосу.

Це була Тамара. Увійшла захекана від швидкого бігу.

— Що? Папери? Давай сюди... Швидче? —
Не було часу на розмову.

Минуло п'ять хвилин.

В міру того, як Тамара переглядала папери, її обличчя мінялось: спочатку червоне, далі восково-синє й нарешті, коли вона переглянула останній папірець — було бліде, мов виточене з крейди...

— Листування з охранкою... Провокатор... —

В ту ж саму мить знадвору донеслося тупотіння багатьох ніг...

Тамара перелякано штовхнула мене за плечі:

— Швидче додому!.. Скажи батькові, хай біжить туди... на станцію!..

— Пізно, люба моя! «Батько» вже зловився... з «прокламаціями», — виринув з темряви зловтішно-насмішкуватий голос.

На порозі кімнати з націленими револьверами стояли в'язник, і... фальшований «товариш Озерков».

— До чорта така конспірація! — говорив глузливо Озерков — ви порозчиняли двері так, наче у вас тут весілля... Мої папери — гадаю, що ви не встигли всіх переглянути?

Тамара нервоно обшукувала свої кешені.

Даремне шукаєте, товаришко. Я забув вам сказати, що до цього я ще й порядний жулик вашого револьвера я викрав у вас годину тому... Не турбуйтеся, ось він!

Озерков вийняв з кешені невеличкого блискучого револьвера й показав його Тамарі.

— Гляньте. А тепер «іменем закона» я вас і вашого «колегу» — додав іронічно — арештую.

— Я знала, що ви сволоч... але про те, що ви жулик,— я не знала,— відповіла згідно Тамара.

— Малчать, лярва! — визвіривсь урядник.

— Ви розумієте? — звернувся він до Озеркова — она в тот вечер взяла мене на понт — дурака: пять лет служу... і такой срам, а?! Маарш на двор!

Нас, заарештованих, вивели на вулицю й передали під охорону стражника Куй-біди і п'ятьох чоловік сотських. Куй-біда на наших очах зарядив винтовку.

— Слухай, ти! — звернувся він до мене — тепер ти «політичеській», розумієш? Це тобі не з попового садка яблука красти... Будеш тікати — застрілю... Розумієш? — і став повзбіч мене, як більш небезпечного арештанта.

Я мовчав — біла пропасниця...

У школі поняті за доглядом Озеркова переводили трус. Прибув старшина. З панського маєтку негайно було викликано команду (три чоловіка) кінних стражників. Озерков і урядник — тачанкою старшини — в супроводі стражників поїхали на станцію...

Тризожна звістка облетіла село в три мига.

На вигоні — коло нас — помалу зростав селянський натовп: чоловіки, жінки, діти.

Балакали, що стражники арештували всю станцію...

Тамара страшенно хвилювалася — просила води... Куй-біда рішуче заборонив.

Жінки, що стояли поблизу, почали голосити... Обурювались чоловіки...

Посипались образливі вигуки: Барбоси! Душо-губи! Кров нашу ссете!

Несподівано крізь гамір селянського натовпу сполохало ніч:

— Разойдііісь!

Вели решту арештованих... За ними назирці йшов теж чималий натовп людей: чулися вигуки... лайка...

Нас, арештованих, звели до купи й оточили тісною сторожею: сотськими й понятими.

Прикро звисали над головами, необережних, стражницькі нагаї

— Разайдііісь!

Тамара заспокоїлась. Вона дуже уважно розпитувала про подробиці арешту на станції: декілька активних членів організації уникло арешту — втікли... Можна було сподіватись їхньої допомоги. Арештовані, оповідаючи про бучу на станції, жартували, сміялись... Словом: «чепуха».

Урядник дав розпорядження вести нас до пожежного обозу.

В супроводі вигуків і лайки натовпу на адресу стражників ми помалу посувалися вулицею. Один арештований, щоб «дозолить» стражникам — затягнув марсельєзу...

... І рівночасно на дзвіниці тривожно забився в тенетах ночі пожежний дзвін... Прокотилося хвилею серед натовпу:

— Пожеееежжжа!!!

Хтось простромив ножем селянські груди — загойдалася ніч:

— Гей, народ хрищений, жиди підпалили село!

Над панським маєтком здіймалась червона заграва...

Це наші... Що вони наробили... — шопотіла у відчаю Тамара.

— Назавтра можуть прийти салдати...

Нуда: «назавтра можуть прийти салдати»...

А сьогодні під покриттям ночі:

... — Бий стражників!

— Братця, не вірте, не село — економія панська горить.

— Разайдііісь! — краяли ніч нагаями.

«На бой кровавий, святой і правий» — переплітається з невиразним клетком юрби...

— Братця, не даваймо обозу, хай горить!

... Ураааа!!!

Перелякані сотські й поняті кинулися вrostіч по вулиці.

Десь тріщали тини... Слалася вулиця зойками жінок... Заклик пожежного дзвону шипів і борсався, як поранений звір... Все вище й вище здіймалась червона заграва...

Розгублені стражники скупчилися біля арештованих — не знали, що робити... (рушниці за плечима!).

З темряви вийшов старшина: на грудях біліла навішана кругла «ознака». Приклав до рота правцем долоню:

Зараз мені розійтись! Бунту захотіли? Буде вам бунт, архаровці!

До старшини рішуче наблизився Антін Павлюк. Недавно повернувся з-під Порт-Артура — без одної ноги — на грудях: «Еоровський кавалер».

Голосив на всю вулицю:

— Народ хрещоний! Шість років служив я государю, ноги позбувся під японцями, а він, халуй підфебельський, архаровцем мене називає... за што?

Кішкою стрибнув на старшину, тицьнув йому головою в зуби і... «ознака» залишилася в руках Павлюка. Старшина скиглив, лежачи на землі...

— Братця, хрещоний народ... не бійся!

— Я проїздив усюди — скрозь тепер земельні прокламації. Бий фараонів, ура!

— ... Аааааа!!! — загарчала вулиця...

На мить коло нас з'явився Озерков: розгублений, блідий, кричав — не чути було що — на стражників.

В ту-ж мить стражники повернули коней і...

Натовп проглинув арештованих...

.

XI.

Число «1460». Моя таємна хронологія, про яку знає лише сонце, що прокидається ранками, та я.

Сонце зустріло ранок і бачило, як дотлівали рештки панського маєтку, як хвилювалася юрба людей на сільському вигоні...

Греблею ставка — до вигону — їхав на конях пластунський ескадрон.

Від того часу я ногаю ранки, від того часу — «1640».

«Дорогой товариш».

— писав мені Довбня — колишній мій приятель по школі — «Розкажу я тобі, брат, що було тоді, як у нас старшину побили... Дома в тебе все благополучно. Твого батька зловили — тікав на Басарабію — і десь замили йому очі, що й з свічкою не розшукаєш. Мама твої перелякалися, їх москалі дуже побили, і тепер ходять по селах самашедшою. Все імєніє ваше, брат, забрали: хату і все продали з торгів. Поле ваше тепер содержують мої тато, вони тепер і опікуном над твоєю мамою. А тоді що було, брат ти мій! Приїхали москалі на усмиреніє... Два тижні стояли. Все село, брат, перечистили, до галузочки, все як єсть. Антона Павлюка десь аж у губерні, кажуть, повісили... Дмитра Лиженка, Павла Рябошапку, Кулину Мусійову — до смерти, брат, засікли різками. А на селі зараз настояща панщина, як колись баби наші приказували: ходимо всім селом, старе й мале, відробляти панові за те, що економію спалили... Гірке, брат, наше життя! Розкажу тобі за один факт: ще тоді як різками сікли.

Вистроїли всіх в одну шеренгу... А в попа і старшини вже давно була змовка з офіцером,

кого треба на сікуцію определити. Кажуть, що будуть десятого з ряду вибирати. Стоїть і мій дядько, Василь Созонишин (це він опосля розказував). Перелічую — каже він — шеренгу: все виходить, що голоту будуть сікти. Що не десятий, то й недоїмщик. А в ночі якраз дощ пішов — калюжі стояли. Стоїть у калюжі Тимотей Килавий, — а він - же багач на все село:

«За вас — каже — шибеників мушу стояти в калюжі». Знаєте що, дядьку, каже йому мій дядько — перейдіть на моє місце, а я перейду на ваше: тут на моєму сухенько...

Перейшов Тимотей (ще й подякував дурень): спасибі — каже — що поважаєш старших. А порядок у шерензі вже став не той. (Дядько був в першому десятку). Подали команду: «З правого фланга десятий виході». Почали виходить, та все багачі... Сміху опосля було! За тебе, брат, була чутка, що ти по чужому пашпорту живеш... А де тепер наша вчителька — не знаєш? Бо з тих, що займалися прокламаціями, нікого вдома нема. Всі повтікали. Кажуть, що ця вчителька наробила ділов... Опосля, як стали розбирать, то й врячника арештували. А що вже селяни, кажуть: «пападись вона тепер нам, то ми - б її, як жабу, розірвали, тому що це вона, іменно вона до такого нещастя призвела». Ніякого указу від царя нащот землі тоді не було. (Це нам тепер панський економ разтлумачив). А всі такі, як вона: Лівоціонери, так вони на почті серед білого дня гроші крадуть.

А жидам що було, то вже й казати не хочу. Сурка Йоськова вихристалася. Жиди не давали, а офіцер забрав її з собою. Тепер приїхала з байструком. Йоська чисто ломаку побив на ній. Пиши, брат, як тобі живеться в городі. Хоч і сердитий я був на тебе в школі... Тепер думаю жениться на Остапенковій Парасці. Бувай здоров. Може, як що можна, щоб там де за дворника устроїться... Хочу в город перебираться.

Твій товариш Данило Довбня.

Поклін тобі від тітки Гафії. Вони вже вмерли.

Та ще напиши про те, як ти тієї ночі втік і по якому ти зараз живеш, бо тітка Катерина, що ходили торік до мощів, присягалися, що бачили, ніби-то ти разом з жуликами видирав на «кукушчиному рові» у бабів гроші».

* * *

Задзеленчав дзвінок. Ховаю до кешені листа, зиркаю на «автомата» — № 47 — і прожогом біжу до «самоварки».

... Номерной, самовар! Номерной, «до яких пор у мене будет ето свінство в комнате»? Номерной!.. Номерной!.. Номерной, душка, пожалуйста на пару слов!..

«Номерной» — коли він не дурень — може цідити крізь зуби: «Обождьош!» «Всякая сволочь тут корчіть із себя баріна»... Або: «какой ви барін» «вжелі от прачкі под кровать лезете»... в залежності від рангу й ситуації можна було міняти трафарет

і ускладняти прийоми, аж поки недогадливий «квартирант» не закликав до себе в кімнату і, винувато посміхаючись, говорив: «Ви простіте мене, голубчик (обов'язково: голубчик), вот вам на... «чай» і тоді тільки додавав: «уберіте у мене, голубчик, ето свінство із комнати».

«Номерной», це окрема порода людей, що мусить собі щомісячно здобувати 15 карб... «чайовими».

Розносити «квартирантам» самовари, прибирати в їхніх кімнатах «свинство», рубати дрова, ogrівати печі, бігати за «закусками», замазувать провину подружжя, коли випадково дружина заставала в номері свого чоловіка ботинки своєї сусідки, «наворачівать любов» — це обов'язково — з Дунькою — їхнього — Петра Михайловича буфету — буфетчицею і... безліч всіляких інших дрібниць, що повинен був знати кожний «номерной». Тоді вас тільки можуть прийняти на посаду номерного по такій адресі: Київ, Верхній Вал. Отель «Франсуа». Для прієзжающих. На дошці — вічному календареві, — що висіла біля швайцарської будки, було написано: «На 1910 год только для... — хтось затер і дописав крейдою — «здесь поймал я трі — пера».

Написом ніхто не цікавився. В кожного свої власні турботи.

А коли згасне день і ніч засвітить в пику жуликам сяйво газових лихтарів і електрикою, вщухне знайомий киянам, гамір Подолу — візники дрімають

на своїх козлах... Зупиняється триб життя — лиш де-не де можна чути: Горррродовооой!

Тоді стомлений за день важкою біганиною, з навантаженою головою від безлічи доручень на завтра — сідаю у вільному номері і пишу відповідь на листа Довбні.

«Дорогий товаришу Даниле»!

Тітка Катерина брехуха. Ніколи на «кукушчинному рові» я в бабів грошей не видирав. Це вона видумала — і нехай вона собі не думає, бо я за неї як візьмуся, то вона в мене в три мига «закипить»: як тульський самовар. Написати тобі, як я тієї ночі втік? Не можна, братуха. Втік та й годі. Живу — не на чужому — на своєму паспорті, бо по чужому тут не приймуть на службу. За вчительку не скажу тобі де вона — не знаю. За батьком мені дуже шкода, а матери... посилаю тобі три карбованці для неї. Передай. А якщо вона така вже самашедша, що й грошей не схоче, то візьми їх собі. Як оженишся тоді приїзди — побачимось.

Твій товариш Андрій Остапчук.

Увесь лист від початку до кінця брехливий. Деякі пакти уголовного кодексу — ще й зараз — примушують мене мовчати про те, як здобуто мого паспорта... Озерков тоді не вернувся... А крім нього ніхто мого минулого не знає.

Знає — але...

Це струнка, кароока, вічно заклопотана — з 4-го номеру — касірша якогось банку. На дверях її

номера прибито візитну картку: «Касірша банку
. Марія Олексіївна Степанська».

І тільки я один — «номерной першого поверху кімнат «Франсуа», — читаючи на дверях візитну картку, можу в думці додати: бувша... Тамара Брагінська.

Вечорами, коли я буваю вихідним, або так після роботи сижу, куняючи під «автоматом», Марія Степанська зараз закликає мене до себе і на самоті ми ділимося вражіннями минулого...

— Так-то воно, товаришу Андрію! — задумливо кінчала Тамара — і згодом додавала: не забувай, що в мене на середу «гості»...

Це визначало, що на середу (чи коли-б то не було) на призначену годину я повинен кількома пляшками недопитої п'яницями бурди, — що залишалася в номерах, — інсценувати в Тамари на столі «випивку»...

.
Тихо сперечалися «гості», шелестів папір, ледве-ледве можна було вловити вухом, як працював канцелярський гектограф... Я стояв на варті і пильно стежив за обходом нічної поліції. До ранку «гості» розходилися, я змивав у самоварці гарячою водою гектограф, а надруковані папери переходили до дров'яного сараю і там, запаковані серед різного мотлоху, чекали на своє призначення...

Сіріє ранок, гаснуть газові лихтарі, електрика, здіймається гамір Подолу, дзеленчать трамваї,

вертається додому з посту городовий. . Візники сидячи на козлах, продирають очі. Марудно позіхаючи, плентаюсь до свого ліжка — ще півгодини... А тоді знову я шпеньок у трибові соціальної машини — життя — я «номерной» Hotel'ю «Франсуа».

Номерной. самовар! Номерной, перемніте воду! Сбегайте, голубчик, за полбутилкой! Номерной, душка, на пару слов! Номерной!

Номернооой!
.
.

Дзеленчав «автомат». У номері ч. 5 хтось істерично вигукував: «Сволоч, трідцать пять рублей за голуу комнату, революції на тебя нету!» Це в готелю «Франсуа».

А там, де кінчається життя Hotel'ю й починається гамір Подолу, — через Лондон, Париж, Вдень, Берлін, Нью-Йорк — мчав експрес Європи назустріч невідомому...

Вічний календар біля швейцарської будки точно вираховував дні...

XII.

Расея, Расея, Расея моя.

Бедная, жалкая участь твоя...

Тоскно виводив на вулиці п'яний робітник.

— Кієвская Мисль! Біржевия Ведомості! Наш ультіматум Австрії! Мобілізація! — вигукували

газетчики. Біля оперного театру зібрався чималий натовп - слухали — ретельно зодягнутий панок у циліндрі, в рукавичках, вимахував руками:

— Ви помімаєте, господа, Австрія обрушится на несчастную Серцію... Еті бездушние немци... наш долг...

Спішу. В голові цвяхом свердлує мозок: На завтра мобілізація...

По головній вулиці сліплять очі зодяги жінок, наволожені пахощами, на кожних десять душ — один офіцер.

Прходила чорносотенна маніфестація:

— Урааа! Шапками закідаєм ету сволоч.

На доказ зловили єврея:

— Бей жідов, спасай Росію!

Збігаються городові:

-- Осаді, куда прьош! Сказано — нельзя. Прікажут, тогда можно будет...

Назустріч маніфестації з кожного ресторану виходила п'яна оркестра...

Запліталися п'яні тромбони:

«Коль славен наш»...

— Уррааа!!!

Спішу на квартиру. На завтра мобілізація... На ранок перегорнеться ще одна сторінка мого життя. А поки що...

Зачиняю на ключ кімнату, кладу на столі бравнінга, спускаю на вікно заслону і при світлі електрики демонструю свій:...

... ОСТАННІЙ РОЗДІЛ МОЄ «Я».

За вікном на вулиці стежить переодягнений шпик. Пачка доброї махорки в руках вуличного бахура, завше може позбавити очей непроханого гостя. Проте... Я чую, що він піднімається по східцях другого поверху. Чекаю. Ось він біля дверей моєї кімнати:

— Тук-тук...

Ховаю бравнінга й запитую:

-- Хто такий?

У відповідь хтось тихо проказав пароль...

-- Хто? — Пароль проказується знову і...

Я не помилився.

Це був явочний пароль нашої підпільної конспіративки. На порозі стояв незнайомий, середнього зросту, мужчина, в окулярах, з рижими вусами, і, видимо, вагався...

— «Будь наготові», відповів я призначеним окликом.

Мужчина задоволено кивнув головою:

— Чорт побери! — говорив він, переступаючи поріг до кімнати — ви розумієте, товаришу, скільки я витратив часу, поки знайшов ваше куряче сідало...

Ми зустрілись очима і... очі товариша, схожі на очі впійманої миші, пригадали чомусь давно забуте минуле...

— Чи не мислите ви, що я шпиг жандармського розшуку? — засміявся він і за цим подав мені свого пашпорта.

«Дан сей мешчаніну г. Вінніци Федору Владіміровичу Антонюку»... Врешті це мене не обходило — пашпорти в таких випадках завше фальшовані — головне: явка.

Шукаю на звороті... Найшов: звичайним олівцем літера «А», обведена довкола трикутником — явка. Будьмо знайомі, товаришу... Остапчук — протягнув я Антонюкові руку.

— О, не турбуйтеся, я вже давно з вами знайомий! — насмішкувато відповів Антонюк.

І перше ніж я встиг промовити слово, Антонюк раптом зняв окуляри й рижі, фальшовані, вуса:

— Впізнали? Єхидно заморгали «мишачі очі».

— Впізнав — промовив я, виймаючи бравнінга. — Тільки вам не вдасться мене заарештувати, товаришу Озерков.

Озерков спокійно глянув на мене, потім на бравнінга, і зневажливо потиснув плечима:

— Сховайте, товаришу, вашу забавку. Мене не обходить зараз те, про що ви думаєте... Ви знаєте, хто я?

— О, щєб-пак! — відповів я іронічно — чудово знаю: Озерков — шпиг жандармського розшуку — і Тамара Брагінська... Арешт.. Селянський бунт, а потім, як передавали селяни, вас виволікли в рів, як гнилого пса... вас не доби́ли... Кєпськo. От і все, що я пам'ятаю.

Озерков на кожне слово притакував.

— От і невгадали — промовив, посміхаючись. — Хотите знати, я вам скажу?..

Очі його блиснули хворим вогником:

... — Я — ваше «Я».

— Ви дурень, та ще й порядна сволоч! До чого це все, я вас питаю?

Озерков докірливо хитнув головою.

— Ах, який ви зелений, товаришу — ви хлопчак... ви розумієте мене? З вами говорять полюдськи, а ви ображаєте людину. Сховайте вашу забавку, ще раз прошу вас, мені хочеться з вами побалакати.

Тон, яким було промовлено останні слова Озеркова, розсмішив мене і разом з тим зацікавив.

— Побалакати? Про що зі мною може балакати шпиг жандармського розшуку?.. — подумав я, і голосно додав: Прощу. Тільки щоб це не займало багато часу...

— Приміром, скажімо, стільки, щоб розшук міг мені подати допомогу? Бачте, як я вгадую вашу думку — хіхикнув Озерков. — Та дарма ви про це, голубчику... В мене інше завдання... Дозвольте сісти?.. —

Я мовчки подав Озеркову крісло.

— Тааак. А тепер сідайте сами, викиньте вашу вовчу думку з голови і... ми побалакаємо.

— Ви не ймете віри тому, що я — ваше «Я»? — Добре. А тепер слухайте...

Озерков запалив папіросу.

Він божевільний — подумав я.

— Даремне, голубчику, я бачу по ваших очах: ви думаєте, що божевільний Озерков, викинутий на обжорку жандармського смітника...

— А явка?—це вам доказ... Перед Озерковим гнеться дев'яткою сам начальник жандармського розшуку. А скільки разів я «підставив ножку» Азефові? А ваша партія? Ви не знаєте скільки провокаторів працює серед вас... Ви не дивіться так на мене—я знаю, що говорю. Вважайте, що справжні шпики завше вміють дивитись наперед. Я міг-би вам розказати, як один жандармський ротмістр, вмираючи, склав свою «духовну» на користь РєСДєРПе, хе-хе! О, ми—шпики—запевняю вас, маємо добрий нюх і завше пізнаємо чим пахне... Зараз війна. То вас повісили-б десь на Лисій Горі—воловодились-би з вами, дрижали-б за кожним вашим рухом—зараз просто: на фронт... Чудовий спосіб, правда?

Озерков стурбовано потер лоба.

— Чекайте. Мені хочеться дещо пригадати...

— Школа... і ніч, коли селяни заволокли мене напівживого в рів... Горіла економія... Стражники, налякані селянами, пустили тоді вас... Це була моя перша невдача... А потім? Мені було смішно, коли ви стояли на варті в готелю... Пригадуєте?

— А я був тоді двірником і ви на ранок приносили мені до сараю надруковані на гектографі папери... Хі-хі!

Озерков мляво повернув голову і ми зустрілись очима!.. В кімнаті враз зробилося нічим дихати... Млосно котилася слина... Перед очима завихрились синьо-зелені кола...

— Далі...—Прохрипів я.

— Далі?.. Одного вечора ви з двірником — тоб-то зі мною — випили пляшку пива і... не встерегли обходу нічної поліції.

— Вас легко було підвести — ви тоді ще були дітваком. Я підсипав у пляшку вам сонного порошку... Це звичайний прийом, що практикується шпигами дуже часто.

— Копія вашого пашпорту — коли ви спали — пішла до жандармського розшуку разом зі всіма доказами в справі арештованих... Це звичайна історія. Брагінська зараз на каторзі, а... вас тоді не було арештовано — не буду казати чого. — Це моя вина. А потім вас не стало...

— За мою мудрацію я дістав від полковника місяць арешту. Далі я слідкував за вами по різних організаціях: ви стали відомим підпілляним організатором... Мережа моїх агентів що-дня писала звіти.

— А ви, хі-хі-хі! — Озерков зайшовся від сміху. — Був час коли на моїй квартирі влаштували вечорниці з т. Франею.

Пригадую, що я кинувся на Озеркова. Ми боролись. В мене з підборіддя юшила кров і збігала йому на комір.

— Франя не може бути вашим агентом, чуєте, не може? — Мої пальці люто голубили вогке тримтяче горло, перекошений, від жаху, рот Озеркова жадібно ловив повітря.

— Пустіть, у мене докази... Докази є... хрипіли груди.

Пальці повільно звільнили горло, свербів під чільною кісткою роз'ятрений мозок.

— Докази або... я задушу вас, як борозняка?!

Т. Франя — це миле бойове дівча, що нагадує мені загублену на далекій півночі Сибіру — Тамару...

— Докази?

Озерков підвівся, поправив на собі розхристану одіж і вийняв з кешені блок-нот. Шукав. Пальці шаруділи листами паперу, шарудіння рашпилем ягрило нерви.

— Читайте! — і він подав мені клаптик паперу.

Я ще не читав змісту, я тільки глянув на папір: цей клаптик паперу два місяці тому назад Франя вирвала з моєї кешенькової книжки... «На записку товаришеві».

Знайома рука, товаришки Франі, писала:

«Старшому агенту жандармського розшуку Озеркову. Прийнято нову постанову в справі дальнішого плану роботи місцевої організації. Незабаром надішлю копію протоколів».

— Яких вам ще доказів треба? — Єхидно мовив Озерков.

— Звичайно, більше ніяких доказів не треба — і... ми мовчки дивились один на другого:

«Я — підпільний організатор і він — старший агент Жандармського Розшуку».

Довкола нас звідусіль запліталися тенета царату...

.....

— Ви вже йдете? — запитав я Озеркова.

Так — протяг мені руку — бувайте!

— Ви коли мене арештуєте?

Я цього не зроблю, — була відповідь.

— Чому?

— Тому що... — Озерков хижо вищерив зуби, — це зайва річ. М'я «нюхачка» старого шпика нюхає свіжий пригар революції... Десь тліє... Розумієте? В якому саме місці.. хіба не все рівно? Вас мобілізують. Ваше життя на фронті коштуватиме один патрон — 5 копійок, а ви хочете зберегти себе на каторзі... Хі-хі!

— А знаєте?... — зупинився він біля дверей. — Коли я йду вулицею і так собі придивляюся — кожна фізіономія, як не ес-ер, то ес-дек...

Останні слова Озерков говорив перелякано — по-дитячі.

Я хотів йому зробити ще одно запитання, але він був уже за дверима і спускався донизу по сходах другого поверху.

Умиваюсь, одягаюсь і вихожу на вулицю.

Годинник на башні міської Думи показував без п'яти дванацять. Вулиця засмічена людськими постатями. будівлями, лихтарями плила вздовж... Я йшов. Не все рівно куди, аби вперед. Перед очима ввижався Озерков, а в вухах лунала його розмова...

Перед моїм носом виросла жіноча постать і злегка потягла мене за рукав.

— Мущина, кинь пустяковину!.. Підемо? На завтра мобілізація, чуєш?

— Нуда, на завтра мобілізація...— Я взяв на віщось її за руку.

— Бідачисько, промовив я співчуваюче — і ти так само, як і я...

— Дурень! — кинула повія й злісно вирвала руку. Я стояв серед вулиці і приголомшено дивився, як блимали лихтарі і чорніла ніч, плила засмічена людським натовпом вулиця...

— Війна це жах, розумієте, жах! — почув я за плечима і далі знижений до шепоту голос:

— Що роблять французькі, англійські, німецькі соціал демократи?

На цьому Остапчуків рукопис уривався.

ЗМІСТ

	Стор.
1. Непі	3
2. З минулого	15
3. Без останніх сторінок	35

ВИДАННЯ КНИГОСПІЛКИ

Із серії—„Красне Письменство“

Українською мовою :

- Бажан М.**—17-й патруль. Вірші, ціна 50 коп.
Досвітній Ол.—Чия віра краще, оповід. 1925 р. Стор. 29, ц. 14 коп.
Іванів П.—Навколо праці, оповід. 1925 р. Стор. 128, ц. 40 коп.
Ковальчук Я.—Криваві легенди (із записок військового революційного слідчого) 1925 р. Стор. 24, ц. 10 коп.
Короленко В. Г.—Без язика, оповід. 4-те вид. 1926 р. Стор. 244, ціна 1 карб.
Косинка Гр.—Мати, оповід. 1925 р. Стор. 31, ціна 12 коп.
Коцюбинський—Фата Моргана, 1926 р. Стор. 171, ціна 80 коп.
Куліш П.—Чорна Рада. Хроніка 1663 року. Ред. і вступна стаття О. Гермайзе. 1925 р. Стор. 215, ціна 80 коп.
Корж. О—Борть Поезії ціна 45 коп.
Любченко А.—Буремна путь. Оповідання, ціна 85 коп.
Полярний Л.—Червоний Гарт. Записки червоноармійця. 1925 р. Стор. 69, ціна 30 коп.
Слісаренко Ол.—Плантації, оповід. 1925 р. Стор. 135, ціна 45 коп.
Ткаченко Д.—За землю й волю. Оповід. про 1905-й рік. 1925 р. Стор. 47, ціна 15 коп.
Франко Ів.—Поезії. Ред. і вступна стаття М. Зерова. 1925-й р. Стор. 140, ціна 60 коп.
Шнурупій та Бажан—Ленінський декламатор, 1926-й р. Стор. 206, ціна 1 карб.
Юрезанський—Заграви над ланами, ціна 60 коп.
Юрезанський—Зникле село, ціна 60 коп.

Єврейською мовою :

- Гільд Х.**—Ленініяда. Поема, 1926-й р. Стор. 48, ціна 60 коп.
Шолом Алейхем—А ворт фар а ворт», 1925 р. Стор. 29, ц. 15 коп.
Шолом Алейхем—«Тевье дер мілхікер», 1925 р. Стор. 83, ц. 30 коп.

Друкується :

- Смоліч Ю.**—Останній Ейджевуд.

Ціна 45 коп.

